

Työpaperi 34/2024

Alaikäisten vapautta rajoittavat toimenpiteet ja suljetut laitokset

Lastensuojelullinen näkökulma Pohjoismaihin

Minna Niemi ja Eve Juuriala

Tässä työpaperissa paneudutaan vuosina 2014–2024 Pohjoismaissa julkaistuihin tutkimus- ja selvitysraportteihin, joissa käsitellään alaikäisten vapauden rajoittamista ja laitokseen sulkemista sosiaalihuollon tai rikosoikeuden päätösten nojalla. Keskiössä ovat maakohtaiset järjestelmä- ja käytäntökuvaukset sekä lasten ja ammattilaisten kokemukset. Lisäksi julkaisuun on koottu keskeisiä lainkohtia ja kansainvälisten sopimusten yksityiskohtia. Työpaperin toivotaan tukevan hallinnollispoliittisten päätösten valmistelutyötä, ammatillisen tiedon ja yleisen ymmärryksen vahvistumista sekä lastensuojelun järjestämisen ja tuottamistapojen kehittämistä.

Lukijalle

Keväällä 2024 Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) sekä sosiaali- ja terveysministeriön (STM) edustajien kesken kävimme keskustelua lastensuojelua koskevista kirjauksista Pääministeri Orpon hallitusohjelmassa. Yhteisesti totesimme, että erityisesti alaikäisten vapauden rajoittamista ja rikosseuraamuksia koskevan kansallisen valmistelutyön tueksi on syytä koota kuvaukset siitä, millaisia järjestelmiä ja käytäntöjä tematiikkaan liittyy eri Pohjoismaissa. Katsoimme myös tarpeelliseksi yksilöidä kyseisiä lainkohtia pohjoismaittain. Sovimme, että THL:n erikoistutkija Minna Niemi ja erityisasiantuntija Eve Juuriala työstävät tiiviin työpaperin, joka paitsi taustoittaa kansallisten lakiuudistusten valmistelutyötä myös tukee sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämisestä ja kehittämisestä vastaavia hyvinvointialueita.

Tietoa tarvittiin pikaisesti ja työ arvioitiin erityisen tärkeäksi, joten työlle laadittiin kunnianhimoinen aikataulu. Nyt, kevään vaihtuessa kesäksi, tämä nopeasti koostettu työpaperi on käsissä. Olemme yhteistyötahojemme kanssa arvioineet, että maakohtaiset kuvaukset ovat siinä määrin kattavia, että niitä voidaan hyödyntää Suomen mahdollisten kehityssuuntien visioimisen tukena. Vertailupohjaakin kuvaukset antavat.

Julkaisu osoittaa, että jokaisessa Pohjoismaassa ovat omat, alaikäisten rajoittamista koskevat systeeminsä. Kulttuuriset erityispiirteet, väestökehitys, maantieteelliset seikat, poliittiset päätökset ja eri vaiheisiin sijoittuneet yhteiskunnalliset murrokset ovat vaikuttaneet näihinkin järjestelmiin, käytäntöihin ja lakeihin. Havaittavissa on eroja maiden välillä. Edelleen jokainen Pohjoismaa vastaa sosiaali- ja terveyspalveluistaan ja tekee niitä koskevat päätöksensä itse, vaikka Euroopan Unioni ja Pohjoismainen yhteistyö keskusteluineen luovatkin niiden tuottamiselle isoa kuvaa ja kontekstia.

Oikeus- ja sosiaaliviranomaisten päätöksiin kytkeytyviin, lapsen vapauden rajoituksiin liittyy jokaisessa Pohjoismaassa myös yhteneväisiä piirteitä. Kaikissa lasten rikosvastuu alkaa 15-vuotiaana, tosin Tanskassa oikeusviranomaisen reagoi nykyisin myös 10–14-ikäisten tekemiin rikoksiin. Jokaisessa Pohjoismaassa myös lapsen asioista vastaavalla sosiaaliryöntekijällä on merkittävä rooli, kun osana kokonaistilannearviota pohditaan tarvetta rajoittaa lapsen oikeutta vapauteen. Lapsen etu ja yksilönvapaus ovat keskeisimpiä länsimaisten yhteiskuntien jaettuja arvoja. Vaikeassa elämäntilanteessa ja haavoittuvassa asemassa olevan lapsen edun arviointi vaatii vahvaa ammattitaitoa: yhteistyötä, avoimesti kysymistä ja kuuntelemista. Tässä rajoitustoimenpiteiden kohteena olevien alaikäisten ja heidän läheistensä näkökulmien ymmärtäminen on ensiarvoisen tärkeää. Tutkimuskatsauksen perusteella heitä yhdistää yleisesti kokemus rajoittamisesta rangaistuksena myös silloin, kun viranomaispäätöksen perusteluna ovat muut kuin rikoksenteleeseen liittyvät seikat.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksella ymmärrämme, että tämäkin nykytilan kuvaus vanhenee joltakin osin melko nopeasti. Silti ajattelemme, että tietyssä hetkessä koostetulla tiedolla on paikkansa tämän hetken hahmottamisessa, tulevan suunnittelussa ja historian kulussa. Koosteen tiedot ja tulkinnat korjaantuvat, täydentyvät ja muokkautuvat sitä mukaa, kun kehitys kehittyy. Parhaimmillaan työpaperi toimii yhtenä eteenpäin kuljettavana askeleena muiden askeleiden lomassa. Tärkeää on, että perustamme toimintaa parhaaseen ymmärrykseemme tiedosta, opimme ympärillä tapahtuvasta ja teemme päätöksiä harkiten erityisesti silloin, kun toiminnan keskiössä on lasten suojeleminen.

Toivon, että tämä julkaisu auttaa lukijaansa hahmottamaan alaikäisen vapauden rajoittamisen kriittisiä kysymyksiä sekä vaikutuksia yksilöihin, yhteisöihin ja yhteiskuntaan.

Joonas Peltonen
Yksikönpäällikkö
Lastensuojelun osaamiskeskittymä
Erityispalvelut-yksikkö
Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL)

Tiivistelmä

Minna Niemi ja Eve Juuriala. Alaikäisten vapautta rajoittavat toimenpiteet ja suljetut laitokset. Lastensuojelullinen näkökulma Pohjoismaihin. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpaperi 34/2024. 42 sivua. Helsinki 2024. ISBN 978-952-408-323-2 (verkkojulkaisu)

”Alaikäisten vapautta rajoittavat toimenpiteet ja suljetut laitokset” -työpaperissa paneudutaan aihetta koskeviin pohjoismaisiin järjestelmiin ja käytäntöihin. Näkökulma on lastensuojelullinen. Tarkastelussa korostuvat sosiaalihuollon päätöksiin perustuvat ja alaikäisiin kohdentuvat ratkaisut, vaikka rikosseuraamusjärjestelmiäkin sivutaan. Julkaisua on työstetty vastauksena seuraaviin kysymyksiin; 1) millaisia maakohtaisia, alaikäisten vapautta rajaavia toimenpiteitä ja suljettuja laitoksia koskevia kuvauksia voidaan hahmottaa tutkimus- ja selvityskirjallisuuden perusteella sekä 2) miten alaikäisten suljetuista laitoksista ja rajoitustoimenpiteistä säädetään Pohjoismaiden lainsäädännössä. Julkaisun toivotaan tukevan aihepiiriä koskevaa hallinnollispoliittista valmistelutyötä sekä vahvistavan tietopohjaa, jota voidaan hyödyntää lastensuojelua kehitettäessä ja tutkimustarpeita hahmotettaessa.

Työpaperin perustana toimii avainartikkeli nimeltään ”*Confinement and restrictive measures against young people in the Nordic countries: a comparative analysis of Denmark, Finland, Norway, and Sweden*” (Enell 2022 ym.). Artikkeleihin pohjautuvia maakohtaisia kuvauksia on täydennetty muilla tutkimus- ja selvitystiedoilla sekä kansainvälisten sopimusten ja lakien yksityiskohdilla. Islannista ei löydetty riittävästi englanninkielistä tutkimus- ja selvityskirjallisuutta ja tämän vuoksi maa rajautui tarkastelun ulkopuolella. Näin ollen on päädytty yksilöimään Ruotsin, Tanskan, Norjan ja Suomen rakenteita, käytäntöjä ja lainsäädäntöä. Kuvauksiin on sisällytetty tutkimustietoja, jotka koskevat suljetuissa laitoksissa asuvien alaikäisten ja työskentelevien asiantuntijoiden kokemuksia. Myös yksittäisiä rajoitustoimenpiteitä koskevia kokemuksia on tarkasteltu.

Maakohtaiset koosteet osoittavat, että Tanskan ja Ruotsin välillä on löydettävissä yhteneväisyyksiä Norjaan ja Suomeen verrattaessa. Sekä Tanskassa että Ruotsissa on suljettuja lastensuojelulaitoksia. Norjassa ja Suomessa vastaavia ei ole, mutta yksittäisten rajoituspäätösten nojalla alaikäisiä voidaan kuitenkin sijoittaa määräajaksi suljettuun yksikköön. Norjassa on puolestaan kaksi nuorisovankilaa, joiden yhteyteen on kehitetty kuntouttavia ohjelmia. Suomessa ei nuorisovankiloita ole, mutta vankiloissa on osastoja, joihin voidaan sijoittaa nuoria vankeja. Eniten muista Pohjoismaista poikkeaa Tanska, jonka oikeusjärjestelmää on 2020-luvulle tultaessa uudistettu ja tarkennettu monin tavoin alaikäisten asioiden käsittelyn osalta.

Julkaisun päättävässä luvussa vedetään maakohtaisia kuvauksia koskevia pääkohtia yhteen sekä pohditaan suomalaisen nykylainsäädännön soveltamisen kipukohtia. Lisäksi kuvaillaan, mikä kirjoittajien mukaan vaikuttaa muiden Pohjoismaiden käytännöissä ja rakenteissa olevan sellaista, jonka soveltamista Suomeen voisi harkita ja mitä vastaavasti olisi viisasta välttää.

Avainsanat: rajoitustoimenpiteet lastensuojelussa, alaikäisten vapauden rajoittaminen, suljetut laitokset

Sammandrag

Minna Niemi och Eve Juuriala. Alaikäisten vapautta rajoittavat toimenpiteet ja suljetut laitokset. Lastensuojelullinen näkökulma Pohjoismaihin [Frihetsinskränkande åtgärder för minderåriga och slutna institutioner. Ett barnskyddsperspektiv på de nordiska länderna]. Institutet för hälsa och välfärd (THL). Diskussionsunderlag 34/2024. 42 sidor. Helsingfors 2024. ISBN 978-952-408-323-2 (nätpublikation)

I dokumentet ”*Frihetsinskränkande åtgärder för minderåriga och slutna institutioner*” granskas de nordiska systemen och praxis på området från barnskydds perspektiv. Fokus ligger på lösningar genom socialvårdens beslut riktade till minderåriga, men även det straffrättsliga systemet diskuteras. Arbetsdokumentet har utarbetats med utgångspunkt i följande frågeställningar: 1) Vilka landsspecifika beskrivningar av frihetsinskränkande åtgärder för minderåriga och stängda institutioner kan hämtas från forsknings- och utredningslitteraturen, och 2) hur regleras stängda institutioner och frihetsbegränsningar för minderåriga i nordisk lagstiftning. Förhoppningen är att publikationen ska stödja det förvaltningspolitiska arbetet på området och stärka den kunskapsbas som kan användas för att utveckla skyddet för minderåriga och för att beskriva forskningsbehov.

Arbetsdokumentet bygger på en nyckelartikel med titeln: “*Confinement and restrictive measures against young people in the Nordic countries: a comparative analysis of Denmark, Finland, Norway, and Sweden*” (Enell et al. 2022). De landsbeskrivningar som baseras på denna artikel har kompletterats med andra forsknings- och övervakningsdata samt detaljer om lagstiftning. Det fanns inte tillräckligt med engelskspråkig forsknings- och analyslitteratur om Island och landet uteslöts därför från granskningen. Därför beslutade vi att kartlägga strukturer, praxis och lagstiftning i Sverige, Danmark, Norge och Finland. Beskrivningarna är kompletterade med forskningsdata om erfarenheter från minderåriga som bor och arbetar på stängda institutioner. Erfarenheter av enskilda tvångsåtgärder är också inkluderade.

Landspecifika sammanställningar visar att det finns likheter mellan Danmark och Sverige jämfört med Norge och Finland. Både Danmark och Sverige har stängda barnskyddsinstitutioner. I Norge och Finland finns inga sådana institutioner, men individuella begränsningsbeslut kan användas för att placera minderåriga på en stängd enhet under en begränsad tidsperiod. I Norge finns två ungdomsfängelser med rehabiliteringsprogram. Finland har inga ungdomsfängelser, men det finns avdelningar i fängelserna där unga fångar och häktade kan placeras. Danmark skiljer sig mest från de övriga nordiska länderna, med ett rättssystem som på många sätt reformerades och förfinades för att hantera minderåriga när 2020-talet närmade sig.

I publikationens avslutande kapitel sammanfattas huvudpunkterna i landsbeskrivningarna och diskuteras smärtpunkterna i tillämpningen av den nuvarande finska lagstiftningen. Där beskrivs också vad som enligt författarna verkar finnas i praxis och strukturer i andra nordiska länder som kan övervägas att tillämpas i Finland och vad som är klokt att undvika.

Nyckelord: restriktiva åtgärder inom barnskyddet, inskränkningar i minderårigas frihet, stängda institutioner

Abstract

Minna Niemi and Eve Juuriala. Alaikäisten vapautta rajoittavat toimenpiteet ja suljetut laitokset. Lastensuojelullinen näkökulma Pohjoismaihin [Restrictive measures and secure institutions. A child protection perspective on the Nordic countries]. Finnish institute for health and welfare (THL). Discussion Paper 34/2024. 42 pages. Helsinki, Finland 2024. ISBN 978-952-408-323-2 (online publication)

The discussion paper "*Restrictive measures and secure institutions*" looks at the Nordic systems and practices on the subject. The perspective is that of child protection services. The focus is on solutions based on social welfare decisions targeted at minors, although criminal justice systems are also discussed. The paper has been prepared in response to the following questions: 1) what country-specific descriptions of measures restricting the freedom of minors and closed institutions can be drawn from the research and survey literature, and 2) how closed institutions and restrictive measures for minors are regulated in Nordic legislation. It is hoped that the publication will support the administrative policy work on this subject and strengthen the knowledge base that can be used to develop the protection of minors and to outline research needs.

The discussion paper is based on a key article entitled "*Confinement and restrictive measures against young people in the Nordic countries: a comparative analysis of Denmark, Finland, Norway, and Sweden*" (Enell et al. 2022). The descriptions based on this article have been supplemented by other research and background data and details of legislation. Not enough research and analysis literature in English was found on Iceland and the country was therefore excluded from the analysis. It has therefore been decided to identify the structures, practices and legislation of Sweden, Denmark, Norway, and Finland. The descriptions have been supplemented by research data on the experiences of minors living and working in secure institutions. Experiences with individual restrictive measures have also been included.

Country-specific compilations show that similarities can be found between Denmark and Sweden when compared to Norway and Finland. Both Denmark and Sweden have secure child protection institutions. In Norway and Finland, there are no such institutions, but individual restriction decisions can be used to place minors in a secure unit for a limited period. In Norway, there are two juvenile prisons where rehabilitation programmes have been developed. Finland has no juvenile prisons, but there are wards in prisons where young prisoners and detainees can be placed. Denmark is the most different from the other Nordic countries, with a legal system that has been reformed and refined in many ways for dealing with minors as the 2020s approached.

The concluding chapter of the publication draws together the main points of the country descriptions and discusses the pain points in the application of current Finnish legislation. It also describes what, according to the authors, seems to be in the practices and structures of other Nordic countries that could be considered for application in Finland and what it would be wise to avoid.

Keywords: restrictive measures in child protection, confinement of minors, secure institutions

Sisällys

Lukijalle.....	2
Tiivistelmä.....	3
Sammandrag.....	4
Abstract.....	5
Sisällys.....	6
1 Johdanto.....	7
2 Työpaperin tehtävä ja asetelma.....	13
3 Käsitelmärittelyt.....	14
4 Suomen järjestelmien ja käytäntöjen kuvaus.....	15
5 Muiden pohjoismaiden järjestelmien ja käytäntöjen kuvaus.....	23
5.1 Ruotsi.....	23
5.2 Tanska.....	29
5.3 Norja.....	34
6 Yhteenveto.....	36
6.1 Käytäntöjen ja järjestelmien vertailua pohjoismaisissa julkaisuissa.....	36
6.2 Kirjoittajien yhteenvetoa ja avauksia julkaisu- ja lainsäädäntökatsauksen pohjalta.....	36
Lähteet.....	39
Liite 1. Käsitteet tiedonhaussa.....	42

1 Johdanto

Uusimpien tilastotietojen mukaan alla 18-vuotiaita koskevat rikosepäilyt ovat viime vuosina lisääntyneet (Sutela 2024). Huomattavaa kasvua on erityisesti alle 15-vuotiaiden henkeen ja terveyteen kohdistuvissa rikosepäilyissä, joita oli vuonna 2023 yli 4 500. Nuorten keskuudessa liikenne- ja omaisuusrikokset ovat yleisimpiä rikosnimikkeitä. Myös ryöstöt ja vahingonteot ovat tyypillisesti nuorisovaltaista rikollisuutta. Esimerkiksi vuonna 2023 yli puolessa ryöstörikoksista epäilty oli alle 21-vuotias. Etenkin alaikäisten huumausaine- ja omaisuusrikosten teossa on nähtävissä polarisoitumista eli pieni joukko nuorista tekee kyseiset rikokset. Entistä useammin nuorten tekemien rikosten uhreiksi joutuvat muut nuoret, tekijät itsekin ovat yleisesti rikosten uhreja. Omaisuusrikosten lisäksi henkeen ja terveyteen kohdistuviin sekä viranomaisiin kohdistuviin rikoksiin syyllistyminen on kasvanut alaikäisten keskuudessa viime vuosina. Tiheästi asutut alueet ovat selvästi yleisimpiä alaikäisten rikosentekoympäristöjä. (Sutela 2024; Heiskanen 2024.) Alaikäisten tekemät vakavat rikokset nostattavat julkista keskustelua, johon kansalaiset ja viranomaiset reagoivat eri tavoin.

Nuorisoriikollisuus, sen ehkäisy ja siihen erilaisin institutionaalisin toimin vastaaminen ovat ajankohtaisia myös siksi, että pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelmassa (Vahva ja välittävä Suomi 2023) on lukuisia lastensuojelua sekä alaikäisten rajoittamista ja rikosseuraamuksia koskevia viittauksia:

- ”Hallitus uudistaa lastensuojelulainsäädännön. Uudistuksessa varmistetaan lapsen edun, hyvinvoinnin ja turvallisuuden toteutuminen rajoitustoimien käytön edellytyksiä selkeyttämällä. Lastensuojeluviranomaisilla ja sijaishuoltoyksiköillä on oltava aidot mahdollisuudet ja riittävät toimivaltuudet tehdä työtään.”
- ”Selvitetään vakavasti väkivaltaisten nuorten hoito- ja kuntoutusketjun toimivuus. Veloitetaan viranomaiset aktiiviseen yhteistyöhön sekä varmistetaan riittävä toimivalta ja keinovalikoima, jotta sijoitettu tai huostaanotettu kadonnut lapsi löydetään nopeasti ja saadaan palautettua.”
- ”Yhdessä sosiaali- ja terveysministeriön kanssa koordinoidaan lastensuojelulakiin tarvittavat, lapsia turvaavat lainsäädäntömuutokset, joilla alle rikosvastuun olevien lasten rikoskierre saadaan katkaistua.”
- ”Hallitus osoittaa pysyvää rahoitusta seuraaviin toimiin sosiaalisen oikeudenmukaisuuden vahvistamiseksi // Toimet, jotka kohdentuvat vakavasti päihiteidenkäytöllä, rikoksilla ja väkivallalla oireilevien nuorten auttamiseen.”
- ”Kehitetään valtion mielisairaaloiden, vankilaterveydenhuollon sekä koulukotien toimintaa nykyisillä järjestämis- ja ohjausrakenteilla.”
- ”Uudistetaan sosiaali- ja terveydenhuollon palvelulainsäädäntöä, ja ohjataan alueita uudistamaan palvelujaan perustuen palvelujen tarkoituksenmukaiseen porrastukseen. Painopisteen siirtoa perustasolle tuetaan lainsäädännöllä. Uudistetaan terveydenhuoltolaki, sosiaalihuoltolaki sekä lastensuojelulainsäädäntö.”

Edellä mainittuun tilannekuvaan yhtenä vastauksena sosiaali- ja terveysministeriö on asettanut *Vakavasti päihteitä ja väkivaltaa käyttäviä ja rikoksia tekeviä alaikäisiä nuoria koskevan lastensuojelulainsäädännön uudistamisen valmisteluryhmän* (2024). Toimikautensa 11.3.–31.12.2024 aikana valmisteluryhmä tekee alaikäisten nuorten integroidun ja suljetun kuntoutuspalvelun perustamista koskevat ehdotukset tarvittavista säädösmuutoksista. Lisäksi valmisteluryhmä laatii ehdotukset säädösmuutoksista, jotka tukevat lasten luvattomiin poissaoloihin liittyviä toimenpiteitä.

Tämä työpaperi on laadittu tukemaan edellä kuvattua hallinnollispoliittista valmistelutyötä. Lisäksi työpaperilla tavoitellaan ammatillisen tiedon ja ymmärryksen lisäämistä aihepiiristä siten, että koostettua tietoa voidaan hyödyntää lastensuojelun järjestämis- ja tuottamistapoja kehitettäessä sekä tietoaukkoja peittävää tutkimusta suunniteltaessa. Kirjoitus täydentää näin muita aihetta koskevia selvityksiä ja katsauksia, kuten Emma Villmanin ja Markus Kaakisen (2024) julkaisua nuorten vakavan rikollisuuden ja jengiväkivallan ehkäisystä Ruotsissa ja Tanskassa.

Tässä työpaperissa tarkastellaan lainsäädännön ja tutkimustiedon näkökulmista alaikäisten suljettuja laitoksia ja lasten vapauden rajoittamista koskevia toimenpiteitä Pohjoismaissa. Keskiössä ovat lastensuojeluun ja rikosseuraamukseen liittyvät rajoitustoimenpiteet ja suljetut laitokset. Julkaisussa keskitytään lasten eli alle 18-vuotiaiden vapauden rajoittamiseen. Vaikka Pohjoismaissa on myös täysi-ikäisten nuorten (esimerkiksi 18–21-vuotiaiden) vankeusrangaistusten täytäntöönpanoa koskien erityisiä säännöksiä, ei tässä kirjoituksessa käsitellä heitä. Tarkastelu ei ulotu myöskään alaikäisiä koskeviin ulkomaalaislain mukaisiin turvaamistoi-miin. Lisäksi terveydenhuollon järjestämisalaa liittyvät suljetut laitokset on rajattu tarkastelun ulkopuolelle, mutta raportissa kuvaillaan kuitenkin lyhyesti suomalaisia, erityisen vaikeahoitoisten alaikäisten psykiatrisia tutkimus- ja hoitoyksiköitä (Eva- ja Neva-yksiköt), koska niissä tehdään tiivistä yhteistyötä lastensuojelusta vastaavan sosiaaliviranomaisen kanssa. Terveydenhuollon lainsäädäntöön perustuvista suljetuista laitoksista olisi perusteltua tehdä oma pohjoismainen tarkastelunsa.

Raportissa ei keskitytä lapsiin soveltuviin, rangaistuksen mittaamista tai ehdollisen vankeuden oheisseu-raamuksia koskeviin säännöksiin, kuten ehdollisen vankeuden tehosteeksi tuomittavaan valvontaan (Rikos-laki, RL, 6:10) tai nuorisorangaistukseen (RL 6:10a). Toteamme kuitenkin, että Suomessa alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta ei saa tuomita ehdottomaan vankeusrangaistukseen, elleivät painavat syyt sitä vaadi. Pai-navan syyn merkitystä harkittaessa on otettava huomioon rikoksentehtäjän sijoitus lastensuojelulain 57 pykä-län mukaiseen lastensuojelulaitokseen. (ks. RL 6:9.2)

Oheen on koottu ihmis- ja perusoikeuksiin vaikuttavia sopimuksia ja säädöksiä, jotka luovat perustaa muun lainsäädännön ja viranomaiskäytäntöjen tarkastelulle (Taulukko 1).

Taulukko 1. Alaikäisiin kohdistetuissa rajoitustoimissa huomioitavia lainkohtia ja keskeisiä kansainvälisiä sopimuksia

Alaikäisiin kohdistetuissa rajoitustoimissa huomioitavia lainkohtia ja keskeisiä kansainvälisiä sopimuksia

Suomen perustuslakiin on kirjattu muun ohella oikeusjärjestelmämme perustana oleva oikeusvaltioperiaate.

Perustuslaki 2 § 3 momentti: *“Julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin. Kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia”.*

Perustuslaki 7 §: *”Jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen.*

Ketään ei saa tuomita kuolemaan, kiduttaa eikä muutoinkaan kohdella ihmisarvoa loukkaavasti. Henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta. Rangaistuksen, joka sisältää vapaudenmenetyksen, määrää tuomioistuimien. Muun vapaudenmenetyksen laillisuus voidaan saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi. Vapautensa menettäneen oikeudet turvataan lailla.”

Perustuslaki 22 §: *“Julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen”.*

Suomen perustuslaissa on turvattu myös oikeus välttämättömään huolenpitoon.

Perustuslaki 19 § 1 momentti: *”Jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon.”*

Jokaisen oikeus vapauteen ja henkilökohtaiseen turvallisuuteen on turvattu myös Euroopan ihmisoikeussopimuksessa (Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi SopS 18-19/1990), jonka 5 artiklassa kielletään riistämästä henkilön vapautta, paitsi saman artiklan määrittelemissä tapauksissa ja lainmukaisessa järjestyksessä, muun muassa vangitseminen toimivaltaisen tuomioistuimen tuomion johdosta tai alaikäisen vapauden riistäminen lain nojalla hänen kasvatuksensa valvomiseksi tai toimivaltaisen oikeusviranomaisen tutkittavaksi saattamisen vuoksi. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklassa suojataan jokaisen oikeus yksityis- ja perhe-elämänsä, kotinsa ja kirjeenvaihtonsa kunnioittamiseen. Euroopan ihmisoikeussopimuksen neljännen lisäpöytäkirjan 2 artiklassa turvataan jokaisen laillisesti valtion alueella oleskelevan oikeus vapaasti liikkua valtion alueella. Näihin oikeuksiin eivät viranomaiset saa puuttua muulloin kuin lain sallimissa tapauksissa ja kun se on välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa muun ohella rikollisuuden estämiseksi, terveyden suojelemiseksi tai muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi.

Euroopan ihmisoikeussopimus 5 artikla:

Oikeus vapauteen ja turvallisuuteen

1. Jokaisella on oikeus vapauteen ja henkilökohtaiseen turvallisuuteen. Keneltäkään ei saa riistää hänen vapauttaan, paitsi seuraavissa tapauksissa ja lain määräämässä järjestyksessä:

- a) henkilö vangitaan lain nojalla sen jälkeen, kun hänet on tuomittu toimivaltaisessa tuomioistuimessa;*
- b) henkilö pidätetään tai vangitaan lain nojalla, koska hän ei ole noudattanut tuomioistuimen laillista määräystä, tai jonkin lakimääräisen veloitteen täyttämisen turvaamiseksi;*
- c) henkilö pidätetään tai hänen vapautensa riistetään lain nojalla hänen saattamisekseen toimivaltaisen oikeusviranomaisen tutkittavaksi, milloin on syytä epäillä hänen syyllistyneen rikokseen tai jos katsotaan välttämättömäksi estää häntä tekemästä rikosta tai pakenemasta teon jälkeen;*
- d) alaikäiseltä riistetään vapaus lain nojalla hänen kasvatuksensa valvomiseksi tai hänet pidätetään lain nojalla hänen saattamisekseen toimivaltaisen oikeusviranomaisen tutkittavaksi;*
- e) henkilöltä riistetään vapaus lain nojalla tartuntataudin leviämisen estämiseksi tai hänen heikon mielen-terveytensä, alkoholisminsa, huumeidenkäyttönsä tai irtolaisuutensa vuoksi;*
- f) henkilö pidätetään tai häneltä riistetään vapaus lain nojalla, jotta estettäisiin hänen laitton maahantuloonsa, tai jos on ryhdytty toimiin hänen karkottamisekseen tai luovuttamisekseen.*

2. Vapaudenriiston kohteeksi joutuneelle on viipymättä ilmoitettava hänen ymmärtämällään kielellä vapaudenriiston perusteet ja häneen mahdollisesti kohdistetut syytteet.

3. Tämän artiklan 1 kappaleen c kohdan määräysten nojalla pidätetty tai vapaudenriiston kohteeksi joutunut on viipymättä tuotava tuomarin tai lain nojalla tuomiovaltaa käyttävän muun viranomaisen tutkittavaksi, ja hänellä on oikeus oikeudenkäyntiin kohtuullisen ajan kuluessa tai oikeus tulla vapautetuksi oikeusjutun ollessa vireillä. Vapaaksi laskemisen ehdoksi voidaan asettaa takeet siitä, että asianomainen saapuu oikeudenkäyntiin.

Alaikäisiin kohdistetuissa rajoitustoimissa huomioitavia lainkohtia ja keskeisiä kansainvälisiä sopimuksia

4. Jokaisella, jolta on riistetty hänen vapautensa pidättämällä tai muuten, on oikeus vaatia tuomioistuimessa, että hänen vapaudenriistonsa laillisuus tutkitaan viipymättä ja että hänet vapautetaan, mikäli toimenpide ei ole laillinen.
5. Jokaisella, joka on pidätetty tai jonka vapaus on muuten riistetty tämän artiklan määräysten vastaisesti, on täytäntöönpanokelpoinen oikeus vahingonkorvaukseen.

Euroopan ihmisoikeussopimus 8 artikla:

Oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta

1. Jokaisella on oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämäänsä, kotiinsa ja kirjeenvaihtoonsa kohdistuvaa kunnioitusta.
2. Viranomaiset eivät saa puuttua tämän oikeuden käyttämiseen, paitsi kun laki sen sallii ja se on välttämättömä demokratteisessa yhteiskunnassa kansallisen ja yleisen turvallisuuden tai maan taloudellisen hyvinvoinnin vuoksi, tai epäjärjestyksen tai rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalisen suojaamiseksi, tai muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi.

Euroopan ihmisoikeussopimus, neljäs lisäpöytäkirja 2 artikla:

Liikkumisvapaus

1. Jokaisella, joka on laillisesti jonkin valtion alueella, on oikeus liikkumisvapauteen tällä alueella ja vapaus valita asuinpaikkansa.
2. Jokainen on vapaa lähtemään mistä tahansa maasta, myös omastaan.
3. Näiden oikeuksien käytölle ei saa asettaa muita kuin sellaisia rajoituksia, jotka ovat lain mukaisia ja välttämättömiä demokratteisessa yhteiskunnassa kansallisen tai yleisen turvallisuuden takia, yleisen järjestyksen ylläpitämiseksi, rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalisen suojaamiseksi tai muiden yksilöiden oikeuksien ja vapauksien suojelemiseksi.
4. Oikeuksia, jotka on määritelty 1 kappaleessa, voidaan erityisalueilla samoin rajoittaa lain nojalla ja demokratteisen yhteiskunnan yleisen edun nimissä.

Lapsen oikeudet on erityisesti turvattu lapsen oikeuksien sopimuksessa (Yleissopimus lapsen oikeuksista SopS 60/1991).

Lapsen oikeuksien sopimus 3 artikla:

1. Kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu.
2. Sopimusvaltiot sitoutuvat takaamaan lapselle hänen hyvinvoinnilleen välttämättömän suojelun ja huolenpidon ottaen huomioon hänen vanhempiensa, laillisten huoltajiensa tai muiden hänestä oikeudellisessa vastuussa olevien henkilöiden oikeudet ja velvollisuudet. Tähän pyrkiessään sopimusvaltiot ryhtyvät kaikkiin tarpeellisiin lainsäädäntö- ja hallintotoimiin.
3. Sopimusvaltiot takaavat, että lasten huolenpidosta ja suojelusta vastaavat laitokset ja palvelut noudattavat toimivaltaisten viranomaisten antamia määräyksiä, jotka koskevat erityisesti turvallisuutta, terveyttä, henkilökunnan määrää ja soveltuvuutta sekä henkilökunnan riittävää valvontaa”.

Lapsen oikeuksien sopimus 20 artikla:

1. Lapselle, joka on tilapäisesti tai pysyvästi vailla perheen turvaa tai jonka edun mukaista ei ole antaa hänen pysyä perhepiirissä, on oikeus valtion antamaan erityiseen suojeluun ja tukeen.
2. Sopimusvaltiot takaavat tällaiselle lapselle vaihtoehtoisen hoidon kansallisen lainsäädäntönsä mukaisesti.
3. Tämä hoito voi muun muassa olla sijaisperhehoito, islamin lain mukainen kafala, lapseksiotto tai tarvittaessa sijoitus sopivaan lastensuojelulaitokseen. Ratkaisua harkittaessa on asianmukaista huomiota kiinnitettävä jatkuvuuden toivottavuuteen lapsen kasvatuksessa ja lapsen etniseen, uskonnolliseen, sivistykselliseen ja kielelliseen taustaan.

Lapsen oikeuksien sopimus 37 artikla:

” Sopimusvaltiot takaavat, että

- a) lasta ei kiduteta, eikä kohdella tai rangaista julmalla, epäinhimillisellä tai halventavalla tavalla. Kuolemanrangaistusta tai elinkautista tuomiota ilman vapauttamismahdollisuutta ei tule langettaa alle 18-vuotiaana tehdyistä rikoksista;

Alaikäisiin kohdistetuissa rajoitustoimissa huomioitavia lainkohtia ja keskeisiä kansainvälisiä sopimuksia

b) lapselta ei saa riistää hänen vapauttaan laittomasti tai mielivaltaisesti. Lapsen pidättämisessä, muussa vapaudenriistossa tai vangitsemisessä tulee noudattaa lakia ja näihin toimiin on turvaututtava vasta viimeisenä ja mahdollisimman lyhytaikaisena keinona;

c) vapaudenriiston kohteeksi joutunutta lasta on kohdeltava inhimillisesti ja kunnioittaen synnynnäistä ihmisarvoa ottaen huomioon hänen ikäistensä tarpeet. Erityisesti on vapaudenriiston kohteeksi joutunutta lasta pidettävä erillään aikuisista, paitsi silloin kun katsotaan olevan lapsen edun mukaista menetellä toisin. Jokaisella lapsella on oikeus pitää yhteyttä perheeseensä kirjeitse ja vierailukäynnein, paitsi poikkeuksellisissa olosuhteissa;

d) vapaudenriiston kohteeksi joutuneella lapsella on oikeus pikaiseen oikeus- ja muuhun apuun samoin kuin oikeus kiistää vapaudenriiston laillisuus tuomioistuimessa tai muun toimivaltaisen, riippumattoman ja puolueettoman viranomaisen edessä ja oikeus saada pikainen päätös missä tahansa tällaisessa asiassa.”

Lapsen oikeuksien sopimus 40 artikla:

1. Sopimusvaltiot tunnustavat jokaiselle lapselle, jonka väitetään syyllistyneen rikoslain rikkomiseen, jota syytetään siitä tai jonka on todettu sitä rikkoneen, oikeuden tulla kohdelluksi tavalla, joka edistää lapsen ihmisarvoa ja arvokkuutta, joka vahvistaa lapsen kunnioitusta muiden ihmisoikeuksia ja perusvapauksia kohtaan sekä ottaa huomioon lapsen iän ja pyrkimyksen edistää hänen yhteiskunnallista sopeutumistaan ja rakentavan roolin omaksumista yhteiskunnassa.

2. Tämän toteuttamiseksi ja ottaen huomioon kansainvälisten asiakirjojen asiaankuuluvat määräykset sopimusvaltiot takaavat erityisesti, että:

a) lapsen ei väitetä syyllistyneen rikoslain rikkomiseen, häntä ei syytetä siitä tai hänen ei todeta rikkoneen sitä tekojen tai laiminlyöntien perusteella, jotka eivät tekohetkellä olleet kiellettyjä kansallisessa lainsäädännössä tai kansainvälisessä oikeudessa;

b) lapsella, jonka väitetään syyllistyneen tai jota syytetään rikoslain rikkomisesta, on ainakin seuraavat takeet;

i) häntä pidetään syyttömänä, kunnes hänet lain mukaan todetaan syylliseksi;

ii) hänelle on ilmoitettava viipymättä ja suoraan, tai tarvittaessa vanhempiansa tai laillisten huoltajiensa välityksellä häntä vastaan esitetyt syytteet, ja hänellä on oikeus saada oikeusapua tai muuta asianmukaista apua puolustuksensa valmistelussa sekä sen esittämisessä;

iii) hänen on viipymättä saatava lainsäädännön mukaisesti asiansa toimivaltaisen, riippumattoman ja puolueettoman viranomaisen tai oikeudellisen elimen päätettäväksi rehellisessä oikeudenkäynnissä oikeus- tai muun asianmukaisen avustajan läsnäollessa ja ottaen erityisesti huomioon lapsen iän, hänen tilanteensa, hänen vanhempansa tai lailliset holhoojansa tai huoltajansa läsnäollessa, ellei sen todeta olevan lapsen edun vastaista.

iv) häntä ei saa pakottaa todistamaan tai tunnustamaan syyllisyyttään. Hänen on voitava kuulustella tai kuulusteluttaa vastapuolen todistajia sekä saada hänen puolestaan esiintyvät todistajat kutsutuiksi ja kuulustelluiksi tasapuolisuuden nimissä;

v) jos hänen katsotaan rikkoneen lakia, hänellä on oikeus saada tämä päätös ja sen perusteella määrätyt toimenpiteet korkeamman toimivaltaisen, riippumattoman ja puolueettoman viranomaisen tai oikeudellisen elimen käsiteltäväksi lainsäädännön mukaisesti;

vi) hänen on saatava maksutta tulkin apua, jos hän ei ymmärrä tai puhu kieltä, jolla asiaa käsitellään;

vii) hänen yksityisyyttään on kunnioitettava täydellisesti asian käsittelyn kaikissa vaiheissa.

3. Sopimusvaltiot pyrkivät edistämään sellaisten lakien säätämistä, menettelytapojen ja viranomaisten asettamista ja laitosten perustamista, jotka soveltuvat erityisesti lapsiin, joiden väitetään syyllistyneen, joita syytetään tai joiden on todettu rikkoneen rikoslakia, ja erityisesti:

a) säätämällä vähimmäisiän, jota nuorempia lapsia ei pidetä kelpoisina rikkomaan rikoslakia;

b) aina milloin mahdollista ja toivottavaa, ryhtymään muihin kuin oikeudellisiin toimenpiteisiin tällaisten lasten kohdalla, edellyttäen, että ihmisoikeuksia ja oikeusturvaa kunnioitetaan täydellisesti.

4. Sen varmistamiseksi, että lapsia kohdellaan heidän hyvinvoinnilleen sopivalla sekä heidän olosuhteisiinsa ja rikkomukseensa oikeassa suhteessa olevalla tavalla, on oltava mahdollisuus erilaisiin järjestelyihin, kuten huolenpitoon, ohjausta ja valvontaa koskeviin päätöksiin, neuvontaan, viranomaisvalvontaan, sijaisperhehoitoon, opetus- ja ammattikoulutusohjelmiin ja muihin laitossijoituksen vaihtoehtoihin.

Alaikäisiin kohdistetuissa rajoitustoimissa huomioitavia lainkohtia ja keskeisiä kansainvälisiä sopimuksia

Lastensuojelulain 1 §:ssä säädetään lastensuojelulain tarkoituksesta.

Lastensuojelulaki 1 §: *”Lain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun”.*

Lastensuojelulain 4 §:n 1 momentti velvoittaa lastensuojelun tarvetta arvioitaessa ja lastensuojelua toteutettaessa ensisijaisesti ottamaan huomioon lapsen edun. Se ohjaa ottamaan huomioon muun muassa sen, miten turvataan lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi, läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet, mahdollisuus saada hellyyttä, iän ja kehitystason mukainen valvonta ja huolenpito, ruumiillinen ja henkinen koskemattomuus sekä itsenäistyminen ja kasvaminen vastuullisuuteen.

Lastensuojelulain 4 §:n 2 momentti: *”Lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle:*

- 1) tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet;*
- 2) mahdollisuuden saada ymmärtämystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon;*
- 3) taipumuksia ja toivomuksia vastaavan koulutuksen;*
- 4) turvallisen kasvuympäristön ja ruumiillisen sekä henkisen koskemattomuuden;*
- 5) itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen;*
- 6) mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan; sekä*
- 7) kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioimisen.”*

Perusoikeudet ja ihmisoikeudet on otettava huomioon kaikessa viranomaistoiminnassa ja erilaisista perusteltavissa olevista vaihtoehdoista on valittava sellainen, joka parhaiten edistää tai turvaa perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista (Mäenpää 2023, 121–122).

Lastensuojelulain 11 luvussa on säännökset rajoituksista, joita voidaan soveltaa huostaanotettuihin tai kiireellisesti sijoitetuihin, lastensuojelulaitoksessa asuviin lapsiin. Rajoituksilla puututaan lapsen perus- ja ihmisoikeuksiin, joten niitä voidaan käyttää vain lakiin perustuen. Rajoituksen on oltava lapsen edun mukainen ja sen on oltava oikeassa suhteessa niin lapsen ikään ja kehitystasoon kuin suojeltavaan etuunkin nähden. Lisäksi sen on oltava perusteltu lapsen hoidon ja huolenpidon toteuttamisen tai lapsen sijaishuoltopäätöksen tarkoituksen toteuttamisen kannalta sekä tarkoitukseen sopiva. Rajoitusta ei saa käyttää rangaistuksena, sillä ei saa aiheuttaa lapselle vahinkoa tai haittaa, eikä se saa sisältää alistamista, kurittamista eikä muulla tavoin loukkaavaa kohtelua. Rajoitus on lopetettava heti, kun se ei enää ole välttämätön.

Alaikäisten tai nuorten vankien pitämisestä erillään aikuisista on lisäksi säännökset mm. Euroopan Neuvoston Ministerikomitean suosituksessa ja YK:n vankeinhoidon vähimmäissäännöissä eli Nelson Mandela säännöissä.

Lapsen oikeus hyvinvoinnilleen välttämättömään suojeluun ja huolenpitoon on otettu huomioon myös Euroopan Unionin perusoikeuskirjassa.

2 Työpaperin tehtävä ja asetelma

Tähän työpaperiin on koostettu tiiviit maakohtaiset kuvaukset Suomen, Ruotsin, Norjan ja Tanskan viranomaiskäytännöistä ja rakenteista tilanteissa, joissa alle 18-vuotiaalla on siinä määrin vakavaa rikoskäyttämistä ja huolestuttava kokonaistilanne, että viranomaiset reagoivat siihen lapsen vapautta rajoittavin toimenpitein. Tekstissä sivutaan rikosseuraamusjärjestelmiä, mutta pääasiallinen näkökulma perustuu sosiaalihuoltoon. Kirjoitusta jäsennetään seuraavien kysymyksiä avulla:

- 1) Millaisia maakohtaisia, alaikäisten vapautta rajaavia toimenpiteitä ja suljettuja laitoksia koskevia kuvauksia voidaan hahmottaa tutkimus- ja selvityskirjallisuuden perusteella?
- 2) Miten alaikäisten suljetuista laitoksista ja rajoitustoimenpiteistä säädetään Pohjoismaiden lainsäädännössä?

Työpaperin perusta on rakennettu seuraavan, kaikkien luettavissa olevan avainartikkelin varaan: “*Confinement and restrictive measures against young people in the Nordic countries: a comparative analysis of Denmark, Finland, Norway, and Sweden*” (Enell, Andersson Vogel, Henriksen, Pösö, Honkatukia, Mellin-Olsene, & Hydle 2022). Artikkelissa tutkijoiden ja asiantuntijoiden pohjoismainen verkosto hahmottelee Tanskan, Suomen, Norjan ja Ruotsin viranomaistoimintaa, joissa vakaviin rikoksiin syyllistyneiden alaikäisten vapautta rajoitetaan 1) rikosten tutkinnan ja rikosseuraamusjärjestelmän puitteissa tai 2) lastensuojelujärjestelmän päätösten pohjalta.

Käsillä olevassa kirjoituksessa otettiin ensin maakohtaisesti huomioon avainartikkelin (Enell ym. 2022) pääkohdat ja täydennettiin niihin pohjautuvia maakohtaisia kuvauksia muilla tutkimus- ja selvitystiedoilla vuosilta 2014–2024. Lisäksi kokonaisuutta vahvistettiin jokaisen maan lainsäädäntökuvauksilla. Alun perin tarkastelu ulotettiin myös Islantiin, mutta tietokantahakujen jälkeen todettiin, että maakohtaisen kuvauksen perustaksi ei ollut riittävästi julkaistua tietoa saatavilla. Tämän vuoksi Islantia ei tarkastella kokonaisuudessa. Liitteessä on yksilöity tietokantahakuissa käytetyt käsitteet (Liite 1. Käsitteet tiedonhaussa).

3 Käsitelmäärityt

Seuraavassa määritellään lyhyesti julkaisussa käytetyt keskeisimmät käsitteet.

- *Lapsella* viitataan tässä kirjoituksessa lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisesti alle 18-vuotiaaseen henkilöön (lapsen oikeuksien sopimus 1 art). Myös lastensuojelulaisa lapsena pidetään alle 18-vuotiasta (6 §).
- Koska *nuorelle* on erilaisia määritelmiä ja ikärajoja lainsäädännössä, hallinnollisissa käytännöissä ja tutkimuksissa, tässä kirjoituksessa ei yksioida tarkasti sitä, mitä nuorella tarkoitetaan. Käsitettä lähestytään kontekstisidonnaisesti eli siihen perustuen, miten sovelletuissa lähteissä nuori kulloinkin määritellään.
- *Rajoitustoimenpiteillä* (*restrictive measures*) tarkoitetaan lastensuojelulaitoksissa tehtäviä¹, nuorten vapautta rajaavia toimenpiteitä, jotka perustuvat sosiaalityöntekijän tai laitoksen henkilökunnan päätökseen. Päätöksen taustalla on alaikäisten käyttäytymistä, tilannetekijöitä ja rajoitustoimenpiteen vaikutuksia koskeva tilannearvio. Rajoitustoimenpide koskee tiettyjä suhteita, tiloja ja esineitä sekä aikajaksoja. Se yksilöidään ja perustellaan tarkasti sekä kohdistetaan määrääjäksi yksittäiselle lapselle. Koska julkisen vallan toimeenpanemaa päätöstä ja toimenpidettä edeltää usein jonkinasteinen konflikti, lapsen oikeusturvan takaaminen on keskeistä. (vrt. Kalliomaa-Puha ym. 2021a, 82.)
- *Laitokseen sulkemisella* (*confinement*) tarkoitetaan alaikäisten sijoittamista laitokseen, jossa heidän vapauttaan rajoitetaan viranomaispäätöksellä, jonka lainsäädännöllinen ja hallinnollinen perusta on rikosoikeudessa tai lastensuojelussa. Tässä yhteydessä vapauden rajoittamisella viitataan pääsääntöisesti yhteisöstä tai yhteiskunnasta eristämiseen tai yhteydenpidon rajoittamiseen ja valvontaan. (vrt. Henriksen ym. 2020.)
- *Suljetuilla lastensuojelulaitoksilla* (*secure institutions, locked institutional/residential care & secure care*) viitataan alaikäisille tarkoitettuihin lastensuojelulaitoksiin, jotka ovat lähtökohtaisesti lukittuja. Alle 18-vuotias voidaan sijoittaa tällaiseen sijaishuoltoyksikköön, jos hänen arvioidaan olevan itselle tai muille vaaraksi. Laitossijoituksen tavoitteita ovat yleensä arviointi, hoito ja kuntoutus, mutta usein alaikäiset kokevat laitoksen sijoittamisen rangaistukseksikin. Tanskassa ja Ruotissa alaikäiset voidaan sijoittaa suljettuun lastensuojelulaitokseen myös vankeusrangaistusta suorittamaan. (vrt. Henriksen ym. 2023)

---

¹ Vaikka Suomessa lastensuojelaki (62 §) sallii rajoitustoimenpiteitä (yhteydenpidon rajoittaminen) kohdistettavan myös perhehoidossa asuviin lapsiin, tässä Pohjoismaiden suljettuja laitoksia ja alaikäisten vapauden rajoittamista koskevassa julkaisussa perhehoito on rajattu tarjastelun ulkopuolelle.

4 Suomen järjestelmien ja käytäntöjen kuvaus

Suomessa rikosvastuun ikäraja on 15 vuotta (Rikoslaki, 3 luku, 4 §) eli alle 15-vuotiaana tehdystä rikoksesta ei joudu rikosoikeudelliseen vastuuseen. Täytettyään 15 vuotta lapsi on rikosoikeudellisessa vastuussa ja voidaan tuomita sakkorangaistukseen ja ehdolliseen tai ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta voidaan tuomita erityinen nuorisorangaistus, joka sisältää valvontatapaamisia, tukea, ohjausta ja ohjelmia, joiden tavoitteena on alaikäisen sosiaalisten ja työelämävalmiuksien taitojen kehittäminen, tunteiden hallinta ja päihteiden käytön hallitseminen. (Laki yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta, 64 §). Tässä työpaperissa ei keskitytä sakkorangaistuksiin, ehdolliseen vankeusrangaistukseen ja nuorisorangaistukseen, koska fokus on alaikäisten vapautta rajoittavissa, lastensuojelulaitoksiin kytkeytyvissä toimenpiteissä. Tutkintavankeus otetaan kuitenkin huomioon, koska sen seurauksena alaikäisen vapautta rajoitetaan laitosolosuhteissa.

Lapsen vapauden rajoittaminen oikeus-, poliisi- ja rikosseuraamusviranomaisten toimesta on harvinaista. Rikosasioita käsiteltäessä lapsia suljetaan pakkokeinojen nojalla tutkintavankeuteen äärimmäisissä tilanteissa, erityisesti vakavien rikosten yhteydessä. Poliisihallitukselta on kaivattu nykyistä selkeämpiä ohjeituksia lapsen vapaudenmenetystä koskeviin käytäntöihin. Tutkimuksen mukaan esitutinnan aikainen vangitsemiskynnys ylittyy erityisesti silloin, kun useampi kuin yksi lapsen vangitsemisen erityisedellytys (karkeaamisaara, jatkamisaara ja sotkemisaara) täyttyy. Esimerkiksi karkeaamisaara ei itsessään riitä esitutinnan aikaisen vangitsemisen perusteeksi. ”Vangitseminen voi olla kuitenkin tarpeen, jos lastensuojelun keinot eivät ole riittäviä katkaisemaan rikoskierrettä tai on todennäköistä, ettei lapsi pysty noudattamaan matkustuskiellon määräyksiä. Vaikka rikos- ja lastensuojeluprosessi ovat eri prosesseja, tulisi rikoskierreissä oleva lapsi pystyä määräämään rikoskierretapauksissa EHO-jaksolle.” (Forss 2023.)

Suomessa ei ole nuorisovankiloita, ja alaikäisiä tuomitaan suorittamaan vankeutta tai nuorisorangaistusta harvoin. Alaikäisestä vangista tehdään riski- ja tarvearvio ja rangaistusajan suunnitelma Rikosseuraamuslaitoksen arviointikeskuksessa. Lisäksi Rikosseuraamuslaitoksessa alaikäisille tehdään päätös sijoittelusta vankilaan. Tutkintavankeudessa ja vankeudessa oli ajalla 2013–2022 vuositasona 5–12 alaikäistä. Vankiloitten nuoriso-osastot on tarkoitettu alle 21-vuotiaille, ja ne toimivat muiden osastojen yhteydessä. Alaikäisillä on kuitenkin omia toimintatiloja, joita hyödynnetään mm. perusopetuksessa. Vantaan tutkintavankilan nuoriso-osastolle on mahdollista sijoittaa tutkintavankeudessa olevia miespuolisia alaikäisiä. Hämeenlinnan vankilaan voidaan järjestää tutkintavankeuden ja vankeuden ajaksi paikkoja naispuolisille alaikäisille siten, että he ovat erillään muista vangeista. Jos alaikäisen tutkintavankeusaikaan sisältyy pakkokeinoin mukaisia yhteydenpidon rajoituksia, hänet on sijoitettava eristykseen ja hän voi pitää yhteyttä vain vankilan henkilökuntaan sekä (oikeuden päätöksen sallimana) huoltajiinsa ja oikeusavustajaansa. (Enell ym. 2022; Rise 2023, 25; Muurinen 2021, 47–48.)

Vuonna 2021 vankiloissa toimi väliaikaisesti organisoituja alaikäisten osastoja. Tuolloin arvioitiin, että alaikäisten vankeuspaikat olivat riittämättömiä. Vankiloitten nuoriso-osastoilla rikosseuraamuslaitoksen, muiden viranomaisten ja järjestöjen edustajat organisoivat monipuolisia toimintoja ja päihdeohjelmia. Yleisiä vankiloissa ovat myös alaikäisten verkostopalaverit, asiakassuunnitelmien tarkastukset sekä erilaiset tapaamiset lapsen huoltajien sekä sosiaalityön, arviointikeskuksen ja poliisin edustajien kanssa. Vankiterveydenhuollolla on keskeinen asema alaikäisten terveystarkastuksissa ja mahdollisen hoidon suunnittelussa. Ongelmaksi on tunnistettu henkilöstön aliresursointi alaikäisten osastoilla, joista pääosin vastaa yksi erityisohjaaja. (Muurinen 2021, 47–48.)

Päivi Korhosen (2022, 20–22) haastattelemien, lapsen asioista vastaavien sosiaalityöntekijöiden näkemykset siitä, onko alaikäisen paikka vankilassa, vaihtelivat. Osa katsoi, että ehdottoman vankeustuomion saaneet voidaan sijoittaa vankilaan. He ajattelivat, että jotkut alaikäisistä saattavat hyötyä vankilan rutiineista ja tiukoista säännöistä ja pitivät vankilaan sijoittamista näiden lasten turvallisuuden takaamisen kannalta jopa suotavana. Haastateltavat katsoivat, että alaikäisten asemaa voidaan parantaa erityisesti uusia, vahvemmin

resursoituja ja toiminnallisuuteen panostavia osastoja perustamalla. Terveystieteiden erityisasiantuntijoiden keskuudessa vankiterveydenhuollon kehittäminen alaikäisten tarvearvioiden ja palvelujen osalta sekä traumatilanteiden osaamisen edistäminen ja moniammatillisuuden vahvistaminen saivat kannatusta. Vapautumisen jälkeisen arjen tuen suunnittelu ja toteutuminen nähtiin avaintekijäksi. Korhosen haastattelemista sosiaalityöntekijöistä osa kuitenkin korosti, ettei vankila ole alaikäisen paikka. He katsoivat, että nykyisellään vankilassa ei pystytä vastaamaan alaikäisten tarpeisiin, aikuisten läsnäoloon ja intensiiviseen tukeen. Jos alaikäisiä ei pystytä sijoittamaan erilliseen yksikköön, he ajautuvat vankilasta helposti järjestäytyneen rikollisuuden vaikutuspiiriin.

Suomessa rikoksilla oireilevien alaikäisten tilannetta pyritään seuraamaan ja heidän palvelujen kehittämisen tarpeita arvioimaan ja mallintamaan (esimerkiksi Sambou ym. 2019; Sutela 2024). Kehitykseen ja käytäntöihin pyritään vaikuttamaan myös valtiollisella ohjauksella. Tuoreimpana esimerkkinä tästä mainittakoon ”*Toimenpideohjelma nuoriso- ja jengirikollisuuden ehkäisemiseksi ja torjumiseksi vuosille 2024–2027*” (Järvinen, Alanko & Piispa 2024-04-25) sekä ”*Valtioneuvoston periaatepäätös nuoriso- ja jengirikollisuuden ehkäisemisen ja torjumisen toimenpideohjelmasta vuosille 2024–2027*” (Valtioneuvoston yleisistunto 25.4.2024 VN 42/2024).

Suomessa ei ole suljettuja lastensuojelulaitoksia. Nykyisen lastensuojelulain nojalla lastensuojelulaitoksissa asuvien alaikäisten vapautta ja muita oikeuksia voidaan kuitenkin rajoittaa perustellusti ja määräaikaikaisesti (61-74a §:t). Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä tai laitoksen työntekijä voi päättää rajoitustoimenpiteistä, jos lapsi on sijaishuollossa (hänet on lastensuojelulain nojalla otettu huostaan, sijoitettu kiireellisesti taikka sijoitettu hallinto-oikeuden tai korkeimman hallinto-oikeuden väliaikaismääräyksen nojalla), hänet on sijoitettu laitokseen, ja rajoittaminen arvioidaan lapsen edun mukaiseksi. Myös rajoitusten yleiset edellytykset ja rajoitustoimenpidekohtaiset edellytykset tulee täyttyä. (ks. Enell ym. 2022.) Lapsen ihmisarvon kunnioittaminen on rajoitustoimenpiteitä sovellettaessa olennaista. Rajoitustoimenpidettä ei saa käyttää rangaistuksena. Rajoitustoimenpiteiden käyttöä valvovat hyvinvointialueet ja aluehallintovirastot. Lisäksi lapsen huoltaja tai 12 vuotta täyttynyt lapsi voi tehdä osasta rajoitustoimenpidepäätöksistä valituksen hallinto-oikeuteen. Myös Eduskunnan oikeusasiamiehen kansliassa valvotaan sijoitettujen lasten oikeuksien toteutumista. (Kalliomaa-Puha ym. 2021a.)

Yksityiskohtia keskeisistä lainkohdista on luettavissa Taulukosta 2.

Taulukko 2. Keskeisiä sijaishuollon laitoksissa toteutettavissa rajoitustoimissa huomioitavia lainkohtia Suomessa

Keskeisiä sijaishuollon laitoksissa toteutettavissa rajoitustoimissa huomioitavia lainkohtia Suomessa

Vankeuslaki 1 luku 3 §: *“Vankeuden sisältönä on vapauden menetys tai sen rajoittaminen”.*

Tutkintavankeuslaki 1 luku 3 §: *“Tutkintavankeuden tarkoituksena on turvata rikoksen esitutkinta, tuomioistuinkäsittely ja rangaistuksen täytäntöönpano sekä estää rikollisen toiminnan jatkaminen”.*

Vankeuden tai tutkintavankeuden aikaisten rajoitusten osalta on säädetty asianomaisissa laeissa, joita sovelletaan myös alaikäisiin.

Lainsäädännössä säädetään alle 18-vuotiaiden vankien ja tutkintavankien pitämisestä lähtökohtaisesti erillään aikuisista.

Tutkintavankeuslaki 3 luku 1 §: *“Alle 18-vuotias tutkintavanki on pidettävä erillään aikuisista tutkintavankeista, jollei hänen etunsa muuta vaadi.”*

Vankeuslaki 5 luku 2 §: *“Alle 18-vuotias vanki on pidettävä erillään aikuisista vangeista, jollei hänen etunsa muuta vaadi.”*

Lastensuojelulaki (LSL) säätelee lapsen huostaanottoa ja sijaishuoltoa kodin ulkopuolella.

Lastensuojelulaki 40 §: *“Lapsi on otettava hyvinvointialueen huostaan ja järjestettävä hänelle sijaishuolto, jos: 1) puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä; tai 2) lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään”*

Huostaanotto ja sijaishuolto voidaan kuitenkin järjestää vain, jos avohuollon tukitoimet eivät ole sopivia tai mahdollisia tai ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi, ja sijaishuolto on lapsen edun mukaista.

Kaikkien kodin ulkopuolelle sijaishuoltoon sijoitettujen lasten yhteydenpitoa vanhempiinsa tai muihin läheisiin henkilöihin voidaan rajoittaa erillisellä hallintopäätöksellä lastensuojelulaissa säädettyjen edellytysten täytyessä. Osana yhteydenpidon rajoittamista voidaan päättää esimerkiksi lapsen ja hänen läheisensä tapaamisten tai keskinäisten puhelujen rajoittamisesta, kirjeiden ja muiden lähetysten tarkastamisesta ja pidättämisestä, tai yhteydenpitovälineiden käytön rajoittamisesta tai niiden haltuunotosta (LSL 62 ja 63 §). Perhehoidossa olevaan lapseen ei voida soveltaa muita rajoituksia kuin yhteydenpidon rajoittaminen (LSL 61 §).

Lastensuojelulaitoksia ovat lastenkodit ja koulukodit sekä muut näihin rinnastettavat lastensuojelulaitokset (LSL 57 §). Suomessa olevat lastensuojelulaitokset eivät ole suljettuja, vaan lähtökohtaisesti laitokseen sijoitetun lapsen on mahdollista halutessaan poistua laitoksesta ja sen alueelta ikä- ja kehitystasolleen vastaavasti. Lapsen poistumista laitoksesta tai sen alueelta on mahdollista rajoittaa laissa säädetyn perusteiden erillisellä hallintopäätöksellä (liikkumisvapauden rajoittaminen, LSL 69 §).

Asetus valtion koulukodeista 2 §: *“Valtion koulukodeissa annetaan kasvatusta, hoitoa ja perusopetusta ja siihen liittyvää muuta opetusta sekä ammatillista koulutusta sellaisille lastensuojelulain perusteella sosiaalilautakunnan huostaan otetuille lapsille ja nuorille henkilöille, joita ei voida tarkoituksenmukaisesti kasvattaa ja hoitaa perhehoidossa, lastenkodissa tai muussa lastensuojelulaitoksessa ja jotka eivät sairautensa tai vammaisuutensa vuoksi tarvitse muualla annettavaa hoitoa. Koulukodeissa voidaan järjestää lastensuojelulain mukaista avohuoltoa ja jälkihuoltoa sekä mielenterveyslaissa tarkoitettuja mielenterveyspalveluja lukuun ottamatta tahdosta riippumatonta hoitoa. Huoltoa ja hoitoa järjestettäessä on otettava huomioon, mitä lastensuojelulain 10, 14 ja 34 §:ssä ja lastensuojeluasetuksen 5 §:ssä säädetään.”*

Laitokseen sijoitettuun lapseen on yhteydenpidon rajoittamisen lisäksi mahdollista kohdistaa seuraavia lastensuojelulain mukaisia rajoitustoimenpiteitä:

- päihteidenkäyttöön taikka itsensä tai toisen vahingoittamiseen tarkoitettujen tai soveltuvien aineiden ja esineiden haltuunotto (LSL 65 §),
- henkilöntarkastus (LSL 66 §),
- henkilönkatsastus (LSL 66 a §),
- omaisuuden, lähetysten ja tilojen tarkastaminen ja lähetysten luovuttamatta jättäminen (LSL 67 §),
- kiinnipitäminen (LSL 68 §),
- liikkumisvapauden rajoittaminen (kielto poistua laitoksen alueelta, laitoksesta tai tietyn asuinryhmän tiloista (LSL 69 §),
- lapsen eristäminen (LSL 70 §) sekä

Keskeisiä sijaishuollon laitoksissa toteutettavissa rajoitustoimissa huomioitavia lainkohtia Suomessa

- lapselle järjestettävä erityinen huolenpito (LSL 71–73 §).

Rajoitusten käyttämisen yleisistä edellytyksistä säädetään lastensuojelulain 61 a §:ssä. Rajoituksen on oltava lapsen edun mukainen ja sen on suhteellisuusperiaatteen mukaisesti oltava oikeassa suhteessa lapsen ikään ja kehitystasoon sekä suojeltavaan etuun nähden. Rajoituksen on oltava lapsen hoidon ja huolenpidon toteuttamisen tai sijaishuollon tarkoituksen toteuttamisen kannalta perusteltu ja tarkoitukseen sopiva. Rajoituksen käyttämisen on lisäksi oltava välttämätöntä, jotta lapsen oman tai muun henkilön terveyden vakava vaarantuminen voitaisiin estää, lapsen tai muun henkilön ruumiillinen koskemattomuus voitaisiin turvata taikka merkittävä omaisuusvahinko ehkäistä. Rajoituksen käyttämisen edellytyksenä on, että lapsen mielipide rajoituksesta on selvitetty. Mielipide voidaan jättää selvittämättä, jos se on ilmeisen mahdotonta.

Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä päättää lapselle osoitetun viestin lukemisesta sekä viestin tai muun lähetyksen toimittamatta jättämisestä (LSL 67 § 4 mom) sekä lapsen liikkumisvapauden rajoittamisesta yli 7 vuorokauden ajaksi. Liikkumisvapauden rajoitus voi olla yhtäjaksoisesti voimassa 30 vuorokautta. Päätöksestä saa valittaa hallinto-oikeudelle 12 vuotta täyttänyt lapsi ja lapsen huoltaja. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä päättää myös luvatta laitoksesta poistuneen lapsen palauttamisesta ja siihen liittyvästä kuljettamisesta. Tästä päätöksestä ei saa valittaa. (LSL 89-90 §)

Laitoksen johtaja tai laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö voi lastensuojelulain 65 §:n 2 momentin mukaisesti ottaa haltuun lapsella olevat päihteidenkäyttöön tai itsensä tai toisen vahingoittamiseen tarkoitetut tai soveltuvat aineet ja esineet, jos on todennäköistä, että lapsi käyttää aineita tai esineitä tällä tavalla (LSL 65 §). Haltuunotosta saa valittaa hallinto-oikeudelle 12 vuotta täyttänyt lapsi ja lapsen huoltaja (LSL 89-90 §).

Jos on perusteltua syytä epäillä, että lapsella on yllään tai vaatteissaan päihteidenkäyttöön tai itsensä tai toisen vahingoittamiseen tarkoitettuja tai soveltuvia aineita tai esineitä, laitoksen johtaja tai hänen määräämänsä hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö saavat suorittaa lapselle henkilöntarkastuksen tutkiakseen, onko hänellä tällaisia aineita tai esineitä (LSL 66 §). Henkilöntarkastuksesta ei saa valittaa (LSL 89-90 §).

Jos on perusteltua syytä epäillä lapsen käyttäneen päihdyttäviä aineita, laitoksen johtaja tai hänen määräämänsä hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö saavat päättää henkilönkatsastuksen toimittamisesta lapselle. Henkilönkatsastus voi käsittää puhalluskokeen suorittamisen tai näytteen ottamisen (LSL 66 a §). Henkilönkatsastuksesta ei saa valittaa (LSL 89-90 §).

Jos lapsi käyttäytyy sekavasti tai uhkaavasti ja todennäköisesti vahingoittaisi itseään tai muita, lapsesta voidaan hänen rauhoittamiseksi pitää kiinni, jos se on välttämätöntä hengen, terveyden tai turvallisuuden välittömän vaarantumisen vuoksi tai merkittävän omaisuusvahingon estämiseksi (LSL 68 §). Kiinnipitämisestä ei saa valittaa (LSL 89-90 §).

Jos lapsi käyttäytymisensä perusteella on vaaraksi itselleen tai muille taikka jos se on muusta erityisen perustellusta syystä lapsen hengen, terveyden tai turvallisuuden kannalta välttämätöntä, lapsi saadaan eristää laitoksen muista lapsista laitoksen johtajan tai hänen määräämänsä laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluvan henkilön päätöksellä enintään 12 tunnin ajaksi. Eristämistä saadaan jatkaa uudella päätöksellä, mikäli edellytykset eristämiseksi ovat edelleen olemassa. Ennen eristämisen jatkamista lapselle on suoritettava lääkärintarkastus, ellei se ole ilmeisen tarpeetonta. (LSL 70 §) Eristämisestä saa valittaa hallinto-oikeudelle 12 vuotta täyttänyt lapsi ja lapsen huoltaja (LSL 89-90 §).

Vakavan päihde- tai rikoskierteen katkaisemiseksi tai kun lapsen oma käyttäytyminen muutoin vakavasti vaarantaa hänen henkeään, terveyttään tai kehitystään, ja lapsen erittäin tärkeä yksityinen etunsa sitä välttämättä vaatii, lapselle voidaan järjestää erityistä huolenpitoa. Sosiaalihuollon johtava viranhaltija tekee päätöksen erityisen huolenpidon aloittamisesta tai sen jatkamisesta lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän valmisteltua asian. Päätöksen on perustuttava moniammatilliseen arvioon. Erityinen huolenpito voi kestää enintään 30 vuorokautta ja sitä voidaan erittäin painavasta syystä jatkaa enintään 60 vuorokaudella. Erityistä huolenpitoa voidaan järjestää vain tietyissä, riittävän asiantuntemuksen ja soveltuvat tilat omaavissa lastensuojelulaitoksissa. Erityisen huolenpidon aikana lasta voidaan estää poistumasta laitoksesta ilman lupaa tai valvontaa. (LSL 71-73 §) Erityisen huolenpidon järjestämisestä saa valittaa hallinto-oikeudelle 12 vuotta täyttänyt lapsi ja lapsen huoltaja (LSL 89-90 §).

Rajoituspäätökset voidaan muutoksenhausta huolimatta panna heti täytäntöön, jos täytäntöönpanoa ei voida lapsen terveyttä tai kehitystä vaarantamatta siirtää ja viranomaisen tai tuomioistuimen on määrännyt päätöksen heti täytäntöönpanovaksi (LSL 91 §).

Keskeisiä sijaishuollon laitoksissa toteutettavissa rajoitustoimissa huomioitavia lainkohtia Suomessa

Edellä mainittuja rajoitustoimia koskevista hallinto-oikeuden päätöksistä vain yhteydenpidon rajoittamista koskevassa asiassa voidaan hakea valituslupaa korkeimpaan hallinto-oikeuteen (LSL 92 §).

Suomalaisissa lastensuojelulaitoksissa sovellettavia rajoitustoimenpiteitä ja niiden käyttöastetta voidaan suuntaa-antavasti hahmottaa tukeutuen Siiri Utraisen ja Pia Erikssonin (2023, 40–49) tutkimusraporttiin, jossa he asiakirja-analyysin pohjalta yksilöivät Valtion koulukodeissa tehtyjä rajoituspäätöksiä. Tarkastelun ulkopuolelle jäivät lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijä päätökset. Näin ollen esimerkiksi erityisen huolenpidon jaksoja koskevat yksityiskohdat eivät tule tutkimuksen asiakirja-analyysissä esiin. Ajanjaksolla 1.2.2021–31.1.2022 Valtion koulukodeissa tehtiin yhteensä 1320 rajoituspäätöstä lapsille (n=43), jotka olivat olleet vähintään vuoden sijoitettuna. Kaikista rajoituksista henkilökatsastuksia oli 21,8 prosenttia, aineiden ja esineiden haltuunottoja 18 prosenttia, liikkumisvapauden rajoittamisia 13,7 prosenttia, henkilöntarkastuksia 13,5 prosenttia sekä omaisuuden ja tilojen tarkastamisia 10,6 prosenttia. Kiinnipitojen, yhteydenpidon rajoittamisten ja eristämisten suhteelliset määrät olivat alle 10 prosenttia. Koska jokainen päätös tulee perustella, myös rajoitustoimenpidepäätökseen johtaneita tilanteita on voitu tutkimuksessa yksilöidä. Yleisimpiä tilanteita ovat olleet laitoksesta luvatta poistuminen, päihteidenkäyttö, aggressiivisuus, epäily päihteidenkäytöstä sekä epävakaata tai poikkeavaa käytös tai vointi, joiden yhteenlaskettu osuus kaikista on 82,3 prosenttia (katso taulukko 3). (emt.)

Taulukko 3. Laitoksissa tehtyihin rajoituspäätöksiin johtaneet tilanteet vähintään vuoden Valtion koulukodeissa asuneiden nuorten (n=44) osalta ajanjaksolla 1.2.2021–31.1.2022 (Utrainen & Eriksson 2023, 44.)

Rajoituspäätökseen johtaneet tilanteet	n	%
Luvatta laitoksesta poistuminen	325	24,6
Päihteidenkäyttö	259	19,6
Aggressiivisuus	196	14,8
Epäily päihteidenkäytöstä	169	12,8
Epävakaata tai poikkeavaa käytös tai vointi	139	10,5
Kielletyt tai haitalliset aineet tai esineet	113	8,6
Seulaan tai puhallukseen johtanut päihteidenkäyttö tai sen epäily	111	8,4
Sääntöjen noudattamattomuus	62	4,7
Itsetuhoisuus	59	4,5
Väkivalta	49	3,7
Tupakointi	41	3,1
Vuorokausirytmien ongelmat	21	1,6
Luvatton poistuminen koulukodin alueelta (pois lukien karkumatkat eli luvattomat laitoksesta poistumiset)	16	1,2
Liiallinen median käyttö	14	1,1
Rikollinen toiminta	14	1,1
Koulunkäynnin ongelmat	8	0,6
Koulukodin ulkopuolinen nuoreen kohdistuva uhka	5	0,4
Ilkivalta	3	0,2

Samassa tutkimuksessa raportoidaan myös lasten rajoitustoimenpidekokemuksista. Lasten yksilö- ja ryhmähaastattelujen (n=12+3) analyysit avaavat sitä, miten rajoitustoimenpiteet vaikuttavat sijoitettujen arkeen, erityisesti turvallisuuteen ja toimijuuteen. Tulosten mukaan rajoitustoimenpiteitä seuranneet negatiiviset tunteet, rangaistuksenomaisuuden ja epäoikeudenmukaisuuden kokemukset sekä kielteiset ympäristö- ja suhdewaikutukset heikensivät lasten emotionaalista turvallisuutta. Rajoitustoimenpiteiden käyttö rajaa lasten toimijuutta, korostaa ammattilaisten valtaa ja kaventaa lasten toimintaympäristöä, mikä passivoi lapsia, lisää myöntymistä ja myötäilyä tai vahvistaa kapinahenkeä. Useat haastateltavat kuitenkin tunnistivat rajoitustoimenpiteiden vahvistavan heidän fyysistä turvallisuuttaan. Lisäksi koulukodissa asuvien keskinäisiä kaverisuhteita rajoitustoimenpiteiden kohteena oleminen saattoi vahvistaa. Hyvin yleiseksi osoittautui kuitenkin rajoitustoimenpiteen mieltäminen rangaistukseksi ja epätoivottavan käytöksen kitkemiseksi. Tämä kokemus nousi pintaan erityisesti silloin, kun lapsi koki mielipiteensä tulleen sivuutetuksi tai päätöksentekoprosessin edenneen häntä kuulematta. Rajoitustoimenpide koettiin oikeutetuksi, jos lapselle oli syntynyt kokemus yksilöllisestä huomioimisesta, kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta, ja rajoitustoimia oli käytetty vasta sitten, kun muut toimenpiteet eivät olleet kohentaneet tilannetta. Merkitykselliseksi määrittyi ohjaajien kyky sensitiivisyyteen rajoitustoimenpidettä sovellettaessa. Empaattiset – aidosti välittämiseen, huolehtimiseen ja yhdessä tekemiseen panostavat – ammattilaiset herättivät haastatelluissa luottamusta. (Utriainen & Eriksson 2023, 50–94.) Samansuuntaisia tutkimustuloksia on saatu aiemmin toteutetusta suppeasta kyselytutkimuksesta (Tolonen 2021).

Pauliina Laakin (2023) pro gradu -tutkielmassa analysoidaan puolestaan Valtion koulukotien työntekijöiden näkemyksiä rajoitustoimenpiteistä. Kahden ryhmähaastattelun analyysissä korostuivat koulukodin arkeen ja rajoitustoimenpiteiden luonteeseen liittyvät yhteentörmäykset. Koulukodeissa asuvien alaikäisten tilanteita kuvaillaan niin haastaviksi ja oireiluja vakaviksi, että rajoitustoimenpiteiden soveltamistarpeet ovat poikkeuksellisen yleisiä. Tämä tekee työstä vaativaa. Rajoitustoimenpiteiden oikeudellisia reunaehtoja ja lapsen erityisen suojelun velvoitetta arvioidaan alati. Lisäksi rajoitustoimenpiteiden käyttöä kuvaillaan inhimillisen kohtaamisen näkökulmasta. Rajoituspäätöksiä tehdessään työntekijätkin kokevat ja hallitsevat erilaisia negatiivisia tunteita. Tilanteiden ja tunteiden prosessointiin palataan työyhteisössä akuutin tilanteen jälkeen. Tällä pyritään varmistamaan ammattilaisen työn henkistä ja eettistä kestävyttä. (emt.)

Laakin (2023) tulokset vahvistavat Susanna Helavirran (2021) samaa aihetta käsittelevässä tutkimuksessa esitettyjä havaintoja. Esimerkiksi rajoitustoimenpiteisiin liittyviä negatiivisia tunteita ja niiden hallintaa sekä työn vaatavuutta kuvataan samankaltaisesti. Kahdeksassa eri laitoksessa työskentelevät ohjaustyön ammattilaiset perustelevat haastatelluissa rajoitustoimenpiteiden välttämättömyyttä äärimmäisissä tilanteissa, mutta sijaishuollon arkiseksi lähtökohdaksi niitä ei nähdä. Ammattilaisten ja lasten hyvän vuorovaikutuksen merkitystä korostetaan. Lisäksi näkyväksi tuodaan eri toimijoiden erilaiset toimivaltuudet rajoitustoimenpiteistä päätettäessä sekä valotetaan ristiriitoja ja näkemyseroja, joita rajoitustoimenpiteiden tarpeiden tunnistamiseen toisinaan liittyy. (Helavirta 2021.)

Sosiaalityöntekijän ja lastensuojelulaitoksen työntekijän välinen yhteistyö on avainasemassa rajoitustoimenpiteiden tarpeen arvioinnissa (Aarnio 2021). Sosiaalityöntekijöiden ja laitoksen työntekijöiden ryhmähaastattelujen analyysin mukaan rajoitustoimenpiteiden tarpeen arviointiin vaikuttavia tekijöitä ovat:

- 1) lapsen traumatausta, päihde- ja mielenterveysongelmat, neuropsykiatriset diagnoosit, kriisikokemukset ja perhedynamiikka;
- 2) työntekijän ja lapsen tuttuus, työntekijän lainsäädäntö- ja vuorovaikutusosaaminen, työntekijän kyky osallistaa sekä työntekijän orientaatiot ja reflektiokykyisyys;
- 3) moniammatillisen reflektoinnin mahdollisuudet, eritasoisten vaikutteiden ja jännittyneisyyksien välittyminen yhteistyöhön sekä eritasoisten vaikutteiden kongruenssi;
- 4) organisaation resurssit, organisaatiomuutokset, työntekijöiden vaihtuminen, valvontaviranomaisten lainsäädäntötulkinnat, organisaatioiden orientaatiot ja toimintakulttuurit
- 5) poliittiset päätökset, mm. lainsäädännöstä ja taloudesta (Aarnio 2021, 93–95.)

Myös virhearviointeja ja epäedullisia päätöksiä tehdään toisinaan. Rajoitustoimenpiteitä koskevien virheiden tunnistamiseksi ja korjaamiseksi sekä alaikäisten oikeuksien turvaamiseksi asianosaisilla on mahdollisuus tehdä hallinto-oikeuteen valitus päätöksistä, joiden nojalla heidän vapauttaan on rajoitettu. Menettely on osa

osallisten jälkikäteistä oikeusturvaa, johon luetaan lisäksi sosiaalihuoltoa valvoville viranomaisille osoitetut kantelut ja toimintayksiköille osoitetut muistutukset. Asiakirja-aineistojen analyysi kuitenkin osoittaa, että valituksia tekevät pääosin laitoksiin sijoitettujen alaikäisten vanhemmat. Lapsen oikeuksien turvaamisen kannalta nykyinen oikeuskäytäntö, jossa vain hallinto-oikeus voi jälkijättöisesti kumota tehdyn rajoitustoimenpidepäätöksen, näyttyy puutteellisena. Tutkijat ehdottavatkin nykyjärjestelmän kriittistä arviointia ja edelleen kehittämistä, jotta haavoittuvassa asemassa olevien alaikäisten kokemukset tulevat nykyistä varmemmin kuulluksi ja mahdolliset epäkohdat tunnistetuksi ja mahdollisuuksien mukaan korjatuksi. (Kalliomaa-Puha ym. 2021a; Kalliomaa-Puha ym. 2021b.)

Kaikki lasten eduskunnan oikeusasiamiehelle tekemät kantelut vuosina 2018–2020 koskivat osittain tai kokonaan sijaishuoltoa, mihin ovat todennäköisesti vaikuttaneet eduskunnan oikeusasiamiehen lisääntyneet tarkastuskäynnit sijaishuoltoapaikoissa. Tarkastuskäynneillä käytyjen keskustelujen myötä sijoitettuna asuvien lasten tieto ja ymmärrys oikeuksistaan on lisääntynyt, mikä on todennäköisesti johtanut kantelumäärien kasvuun. Kantelujen sisällöissä ovat painottuneet sijaishuollon järjestäminen lapsen tarpeiden mukaisesti, sijaishuollon laatu, lapsen osallistaminen, tietoa koskevien oikeuksien turvaaminen, sijaishuollon valvonta sekä jälkihuoltojärjestelyt ja itsenäistymisvarojen kerryttäminen. Kantelukirjeissä eduskunnan oikeusasiamies kiinnitti huomionsa myös sellaisiin epäkohtiin (esim. rajoitustoimenpidepäätösten muotovirheet), joihin lapset eivät olleet itse huomanneet vedota, mikä viestii sijaishuollon oikeudenloukkauksien vaikeasta havaittavuudesta. On tunnettava lain ja sen soveltamiskäytäntöjen yksityiskohtia, jotta voi valittaa. Näin ollen lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän rooli on valvonnan kannalta olennainen. Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisujen perusteella lastensuojelun rajoitussäännösten soveltamisessa ja sijaishuollon valvonnassa on edelleen ilmeisiä puutteita. (Saastamoinen 2021, 45–46.) Selvityksensä loppuluvussa Kati Saastamoinen (2021, 46) toteaa:

”sekä lasten sijaishuoltoapaikkojen että lasten sijaishuoltoa valvovien viranomaisten on jatkossa huolehdittava lapsen sijaishuollon toteuttamisen ja valvonnan riittävästä resurkseista sekä sijaishuoltoapaikkojen hoito- ja kasvatushenkilökunnan ja muiden lapsen sijaishuollosta vastaavien tahojen täydennyskoulutuksesta. Tämä on erityisen tärkeää siitä syystä, että lapsen sijaishuollon toteuttaminen on vaativaa sosiaalityötä, jossa puututaan merkittävällä tavalla lapsen perus- ja ihmisoikeuksiin. Nämä lapsen sijaishuollon järjestämisen lähtökohdat huomioon ottaen on selvää, että lastensuojelulaitoksissa ja lapsen sijaishuollon valvonnasta vastaavassa sosiaalityössä on oltava riittävä määrä osaavia ammattilaisia. Tämä on yhteiskunnan velvollisuus varmistaa.”

Kaikissa suomalaisissa lastensuojelulaitoksissa voidaan siis perustellusti soveltaa edellä käsiteltyjä rajoitustoimenpiteitä. Rajoitustoimenpiteiden käyttöaste vaihtelee kuitenkin laitoksittain. Vaikka laissa ei ole määritelty lastensuojelulaitosten tarjoaman hoidon ja hoivan vaativuusluokituksia, palvelunjärjestäjien kilpailutuksissa niitä käytetään. Esimerkiksi Uudellamaalla puitesopimuksissa on sovellettu seuraavaa: ”perustason laitoshoido (mitoitus 1), erityistason laitoshoido (mitoitus 1.3 + erityisosaamisalue vaaditaan) ja vaativa laitoshoido (mitoitus 1.8 + erityisosaamisalue vaaditaan).” Sekä erityisen että vaativan tason laitoksissa on erityisen huolenpidon yksiköitä. (Heino ym. 2021, 112.)

Lastensuojelulaissa (11 luku, 71–73 §) on säädetty erityisestä huolenpidosta (EHO). EHO-yksiköihin sijoitetut lapset tarvitsevat yksilöllistä, intensiivistä hoitoa ja hoivaa. Taustalla on usein lukuisia laitossijoituksia ja pitkä lastensuojelulasiakkuus. EHO-lähetteen ja toistuvien EHO-jaksojen suhteelliset määrät ovat viime vuosina selvästi kasvaneet. Kasvun syiksi on paikannettu entistä useamman vaikeat ja moniulotteiset ongelmat, jotka ilmenevät paitsi 16–17-vuotiailla myös tätä nuoremmilla ikäryhmillä. Valtion koulukodeissa hoitajakset ovat lähempänä enimmäispituutta eli painavin syin myönnettävää 90 vuorokautta, vaikka lain-säädäntö määrittelee EHO-jakson pituudeksi lähtökohtaisesti enintään 30 vuorokautta. Usein erityisen huolenpidon yksiköihin on jonotettava kuukausia, ja jakson taustalta tunnistetaan tyypillisesti pitkään vaikeana jatkunut elämäntilanne tai yksittäinen radikaali tapahtuma. Selvityksen perusteella toisinaan EHO-päätös tehdään lain hengen vastaisesti siksi, että lapsi ei saa tarvettaan vastaavaa psykiatrasta hoitoa. Erityisen huolenpidon jaksoilla katsotaan usein päästävän asetettuihin tavoitteisiin (esimerkiksi päihdeidenkäytön katkaisu), mutta mm. jakson lyhyen pituuden vuoksi sitä ei pidetä tarkoituksenmukaisena hoitona esimerkiksi vakaviin, pitkään jatkuneisiin päihdeongelmiin. (Wennberg ym. 2023.)

Päivi Korhosen (2022, 19–20) selvitykseensä haastattelemat sosiaalityöntekijät ovat todenneet, että Suomessa ei ole riittävästi sijaishuoltopaikkoja, jotka olisi suunnattu vakavasti rikoksilla oireileville lapsille. Kun sijaishuolto ei vastaa tarvetta, monen sijoitetun lapsen päihteidenkäyttö, rikoskierre ja laitoksesta karkailu jatkuvat. EHO-jakso katkaisee, mutta sen jälkeen tilanne palautuu liian usein kriittiseksi. EHO-jaksot lisäävät myös epätoivottuja sijaishuoltopaikkojen muutoksia. Lapsi palaa EHO-jaksolta usein toiseen laitokseen kuin miltä siihen lähti.

Korhosen informantit ovat nostaneet esiin konkreettisiakin esityksiä tilanteen parantamiseksi:

“Sosiaalityöntekijät toivat useasti esiin sen, että vaativimmin oireileville tulisi olla oma, riittävän vahvasti resursoitu sijaishuollon yksikkönsä, josta nuorta ei lähetettäisi mistään nuoreen liittyvästä syystä pois. Tällaisen yksikön tulisi olla julkisen sektorin ylläpitämä, jotta organisaatiolähtöistä asiakasvalikointia ei tapahtuisi. Moni työntekijä toivoi mahdollisuutta suljetumpaan hoitoon, ja toisaalta tällaiselta yksiköltä toivottiin myös mahdollisuutta joustaa asiakkaiden tilanteen mukaan; myös avoimempi osasto olisi tarpeen olla. Ihanneyksikössä voisi suorittaa myös rikostuomion, mutta asiakaskunnan valikointi ei tapahtuisi vain saatujen tuomioiden mukaan. Ihanneyksikössä samalle osastolle sijoitettavien nuorten ryhmä on pieni, kolmen-neljän hengen kokoinen.” (Korhonen 2022, 20.)

EHO-jakson rinnalla Suomessa on terveydenhuollon järjestämistä vastaavalla olevia, erityistason suljettuja yksiköitä. Näitä erityisen vaikeahoitoisten alaikäisten psykiatrisia tutkimus- ja hoitoyksiköitä on kaksi. Toinen sijaitsee Tampereen yliopistollisessa sairaalassa (EVA-yksikkö) ja toinen Niuvanniemen sairaalassa (NEVA-yksikkö). Useimmiten EVA- ja NEVA-yksiköiden hoitajaksoilla olevat nuoret ovat väkivaltaisia, eikä heitä ole onnistuttu tuloksetta hoitamaan muualla. Koulukodit ja muut nuorten psykiatriset osastot eivät ole olleet hyvin vaikeasti oirehteille nuorille sopivia ympäristöjä. Näissä erityistason yksiköissä nuorilla havaitaan vakavia mielenterveyden häiriöitä, neuropsykiatrisia häiriöitä ja vaikeita käytöshäiriöitä. Lisäksi on diagnosoitu autismin kirjoa, oppimis- ja hahmottamisvaikeuksia, psykooseja ja vakavia mielialahäiriöitä. Myös temperamentin hallinta on heillä usein vaikeaa. Päihteiden käytön ongelmat ovat näissä yksiköissä harvinaisia. Kokemusten mukaan suuri osa yksikössä hoitoa saaneista voi jakson jälkeen hyvin. (Vierula 2023; katso myös Laajasalo 2024.)

Edeltävät esimerkit osoittavat, että Suomessa on tunnustettu alaikäisten sijaishuoltoon ja vapauden rajoittamiseen liittyviä ongelmia, joihin tulee hakea aktiivisesti ratkaisuja. Lasten sote-palveluissa on myös paljon sellaista, joka näyttää toimivan hyvin. Vaikka tämä puoli ei julkisessa keskustelussa korostu, sitä on perusteltua pitää kokonaiskuva muodostettaessa esillä. Sosiaalityöntekijöille suunnatun kyselyaineiston analyysi osoittaa, että sijoitetuista alaikäisistä 94 prosenttia on erittäin tai melko hyvin tarpeitaan vastaavassa sijaishuoltopaikassa. Eniten huolia liitetään yli 10-vuotiaiden, sijoitettuna asuvien tilanteisiin. Heidän osaltaan arvioitiin, että sijaishuoltopaikka vastaa ”*melko huonosti tai huonosti*” 2,3 prosentin sekä ”*ei hyvin eikä huonosti*” 4,2 prosentin tarpeisiin. (Eriksson & Korhonen 2022, 77.) Nämä suhdeluvut ovat melko alhaisia, mutta kätkevät taakseen lukuisia epätoivottavia elämäntilanteita, joiden parantamiseksi työskennellään.

5 Muiden pohjoismaiden järjestelmien ja käytäntöjen kuvaus

5.1 Ruotsi

Suomen tavoin Ruotsissa rikosvastuu alkaa lapsen täytettyä 15 vuotta. Vankeutta tuomitaan erittäin harvoin. Lapsiin kohdistuvassa nopeutetussa esitutkinnassa syyttäjä ja poliisi tekevät tiivistä yhteistyötä sosiaaliryhmien kanssa. Alle 21-vuotiaista ei voida tuomita elinkautiseen vankeusrangaistukseen. Ennen vakavasta rikoksesta tuomitun alaikäisen sijoittamista hänestä tehdään kokonaisarvio, jossa huomioidaan erityisesti ikä ja terveydentila. (Muurinen 2021, 27.)

Vakaviin rikoksiin syyllistyneet lapset tuomitaan pääsääntöisesti suljettuun nuorisohoitoon, mikä pannaan täytäntöön siten, että lapsi sijoitetaan LSU-lain eli laitoshoidon toteutuksesta annetun lain mukaisesti Valtion laitoshallituksen (SiS eli Statens institutionsstyrelse) ylläpitämiin erityisiin nuorisokoteihin, joihin on sijoitettu myös nuorten hoitolain (laki erityisistä määräyksistä nuorten hoidossa eli LVU Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga) nojalla huostaanotettuja alaikäisiä. Usein ryhmillä on laitoksissa omat yksikkönsä, mutta molempia kohdellaan ja rajoitetaan samalla tavalla. Oikeusviranomaisen ohjaamana suljettuun laitokseen sijoitetut lapset asuvat laitoksessa kuitenkin määräaikaisen vankeusrangaistuksen keston mukaisen ajan eli enintään neljä vuotta. Lapsilla on arjessaan asteittaista avoimuutta. Lisäksi sijoituksen päättymispäivä on heillä ennalta tiedossa. (Pettersson 2017; Enell ym. 2022; myös SiS 2024.)

Edellä kuvatun sääntelyn vuoksi lapset eivät ole muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta viime vuosina suorittaneet rangaistuksia vankiloissa. Rangaistuslaitoksiin sijoitetaan kuitenkin huomattava määrä alaikäisiä tutkintavankeja. Lisäksi vankiloihin suljetaan tuomiota suorittamaan lapsia, joiden valvontaa ei voida taata ulkopuolisessa laitoksessa. Tällöin rikosseuraamusviranomaisen (kriminalvården), koulu ja lapsesta kokonaisvastuussa oleva kotikunnan sosiaaliviranomainen tekevät tiivistä yhteistyötä. Ruotsin vankiloitten henkilöstö on rikosseuraamusviranomaisen kouluttama ja koulutus sisältää opintojakson alaikäisten vankien kanssa työskentelystä. Tarjolla on myös teemaa koskevaa täydennyskoulutusta. Tutkintavankeudessa olevat alaikäiset sijoitetaan kolmeen tavallista paremmin resursoituun yksikköön, mutta alaikäisiä sijoitetaan myös aikuisten yksiköihin. Tutkintavankeuden sijasta alaikäinen voidaan sijoittaa suljettuun lastensuojelulaitokseen, jos hallinto-oikeus on määrännyt lapselle lastensuojeluviranomaisen hakemuksesta pakollista hoitoa. Vankeusrangaistus on joissakin tapauksissa mahdollista suorittaa myös sähköisesti valvottuna rangaistuksena (Muurinen 2021, 28; Enell ym. 2022; myös SiS 2024.)

Vuonna 2022 Valtion laitoshallituksen ylläpitämiä erityisiä nuorisokoteja oli 22. Niiden lukituissa tai lukittavissa yksiköissä oli yhteensä 603 vuodepaikkaa, joista osa painottui ensivaiheen tukeen ja arviointiin sekä osa varsinaiseen hoitoon. Tytöille ja pojille oli omat yksikkönsä, joissa opiskelu, terveydenhoito ja hoito-ohjelmiin osallistuminen mahdollistettiin. Hallinto-oikeus voi määrätä alaikäisen Nuorten hoitolain erityissäännösten perusteella tahdosta riippumattomaan hoitoon, kun havaitaan päihteiden ongelmakäyttöä, rikollista toimintaa tai muita vakavia sosiaalisia ongelmia. Lastensuojeluviranomainen voi sijoittaa Valtion laitoshallituksen (SiS) erityisiin nuorisokoteihin vain erityisen valvonnan tarpeessa olevia alaikäisiä (LVU 12 §), joille SiS on velvollinen järjestämään paikan tarvittaessa välittömästi. Erityisiin nuorisokoteihin sijoitetaan vuosittain 1100 lasta, joista valtaosa on 15–17-vuotiaita. Tyttöjä on kolmannes ja poikia kaksi kolmasosaa. Alaikäraja ei ole ja sijoituksen kesto määräytyy tarpeen mukaisesti. Keskimääräinen sijoitusaika on noin 5 kuukautta. Sijoitetut lapset asuvat lukituissa yksiköissä, ja tarvittaessa heihin voidaan kohdistaa samantyyppisiä rajoitustoimenpiteitä kuin Suomessa. Erityisissä nuorisokodeissa hyödynnetään myös aitoja, valvontakameroita ja hälytyslaitteita. Osalla rajoitustoimenpiteistä on enimmäisaikaraja ja osan tarpeellisuutta uudelleenarvioidaan määräajoin. Lapset voivat tehdä valituksia rajoitustoimenpiteistä. Lisäksi heille on järjestetty edunvalvontaa. Ruotsissa vain erityisissä nuorisokodeissa on mahdollista soveltaa rajoitustoimenpiteitä eli muissa lastensuojelulaitoksissa niiden käyttöä ei sallita. (Muurinen 2021, 27; Enell ym. 2022.)

Sosiaalityöntekijöillä on paljon rikoksia tehneitä lapsia koskevaa valtaa ja vastuuta. He ovat kuitenkin tuoneet esiin, että ammatillinen arviointiprosessinsa vaatisi kehittämistä. Rikoksia tehneiden lasten edun arvioiminen moniulotteisissa tilanteissa on vaativaa. Arviointeja perustetaan ammatilliseen kokemukseen, henkilökohtaisiin ja kollegiaalisiin näkemyksiin, maalaisjärkeen sekä yrityksen ja erehdyksen kautta löytyviin tapauskohtaisiin ratkaisuihin. Arvioinnin kontekstualisointiin on vähän aikaa ja tilaa. Sosiaalityöntekijät pe-
räänkuuluttavat metodisen osaamisen vahvistamista, kansallista ohjausta, riittävien sosiaalityön resurssien turvaamista ja entistä parempia mahdollisuuksia soveltaa tutkimustietoa. (Tärnfalk & Alm 2019.)

Ruotsin keskeisiä lainkohtia esitellään tiivistetysti taulukossa 4.

Taulukko 4. Keskeisiä sijaishuollon laitoksissa toteutettavissa rajoitustoimissa huomioitavia lainkohtia Ruotsissa

Keskeisiä sijaishuollon laitoksissa toteutettavissa rajoitustoimissa huomioitavia lainkohtia Ruotsissa

Alle 18-vuotias lapsi voidaan vangita (tutkintavankeus) erityisistä syistä ja jos valvontaa ei muulla tavoin voida järjestää. Valvonta voidaan järjestää muulla tavoin ottamalla lapsi välittömästi huostaan (omedelbart omhändertagande). (Oikeudenkäymiskaari, Rättegångsbalken (RB) 24 kap. 1–3 §, 24 kap. 4 §. Laki erityisistä määräyksistä nuorista lainrikkojista, lag med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare, 23 §.)

Erityisenä rikosoikeudellisenä seuraamusmuotona toimii nuorille tarkoitettu yhdyskuntapalvelus (ungdomstjänst), johon voidaan rikoskaaren (Brottsbalk) 32 luvun 2 §:n mukaisesti tuomita alle 18-vuotiaana rikokseen syyllistynyt. Palvelukseen kuuluu palkatonta työtä ja muuta erityisesti järjestettyä toimintaa.

Alle 18-vuotiaana rikokseen syyllistynyt lapsi voidaan tuomita rikoskaaren 32 luvun 1 §:n nojalla laitoshoidon (ungdomsvård), mikäli hänellä on sosiaalihuoltolain tai LVU-lain mukaisen hoidon tai muun toimenpiteen tarve ja suunniteltuja toimenpiteitä mahdollisesti yhdessä nuorisopalveluksen tai sakkujen kanssa on pidettävä riittävinä rikoksen rangaistavuuteen ja laatuun sekä tekijän aikaisempaan rikollisuuteen nähden. Jos seuraamus rikoksesta olisi vankeusrangaistus, tulee tuomioistuimen vankeuden sijasta määrätä rikokseen syyllistynyt lapsi suljettuun laitoshoidon (sluten ungdomsvård) vähintään 14 päiväksi ja enintään neljäksi vuodeksi (rikoskaari 32 luku 5 §). Suljetun laitoshoidon täytäntöönpano tapahtuu suljetun laitoshoidon täytäntöönpanolain (Lag (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård, LSU) mukaisesti.

Osana sosiaalihuoltoa lapsi voidaan sijoittaa kodin ulkopuolelle sosiaalipalvelulain (Socialtjänstlagen SoL 6 luku 1 §) tai erityisistä määräyksistä nuorten hoidosta annetun lain (Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU) nojalla. Ensimmäiseksi on harkittava, voiko sukulainen tai muu läheinen ottaa lapsen luokseen. Lapsen etu on otettava huomioon sosiaalipalvelulain 6 luvun 5 §:n mukaisesti. Sijoitukset sosiaalipalvelulain nojalla ovat huoltajien ja 15 vuotta täyttäneen lapsen suostumukseen perustuvia (SoL 11 luku 10 §). Suostumuksesta riippumatta lapsi voidaan sijoittaa LVU:n nojalla (SoL 1 luku 3 §).

Suostumuksesta riippumatta lapsi voidaan LVU:n nojalla sijoittaa kodin ulkopuolelle, jos hänen terveytensä tai kehityksensä on ilmeisessä vaarassa vahingoittua pahoinpitelyn, kaltoinkohtelun, puutteellisen huolenpidon takia tai muista kodin olosuhteista johtuen (LVU 2 §). Lapsi voidaan sijoittaa LVU:n nojalla kodin ulkopuolelle myös, jos lapsi itse asettaa terveytensä tai kehityksensä ilmeiseen vaaraan päihteidenkäytöllään, rikollisella toiminnallaan tai muulla asosiaalisella käyttäytymisellään. Sijaishuoltopaikkana voi toimia perhekoti, tukiasunto taikka laitokset, joita ovat lastenkotien (hem för vård och boende, HVB) lisäksi LVU:n 12 §:n mukaiset erityiset nuorisokodit (hem för särskilt noggrann tillsyn).

Erityisiä nuorisokoteja ja rajoitustoimia koskevaa sääntelyä on uudistettu Ruotsissa keuhällä 2024 (ks. Lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga. SFS 2024:259). Erityiset nuorisokodit on jaettu kolmeen turvaluokkaan. Muut kuin alimman turvaluokan nuorisokodit ovat korotetun turvaluokan nuorisokoteja (LVU 12 §). Erityisissä nuorisokodeissa voi olla lukittavia osastoja (låsbar enhet), jonne lapsi voidaan sijoittaa LVU 15 b §:n nojalla oman tai toisten turvallisuuden takia, karkaamisen estämiseksi tai hoidon jatkuvuuden turvaamiseksi korkeintaan kahdeksi kuukaudeksi kerrallaan. Rajoitustoimet ovat edelleen mahdollisia vain erityisissä nuorisokodeissa.

Sosiaalilautakunta (socialnämnden) voi päättää lapsen yhteydenpidosta vanhempiinsa ja huoltajiinsa (LVU 14 §). Päätöksestä saa valittaa hallinto-oikeuteen (LVU 41 §). Lapsen yhteydenpidosta muihin henkilöihin päättää sosiaalilautakunta LVU 11 §:n nojalla, eikä lautakunnan tämän pykälän nojalla tekemistä päätöksistä saa valittaa (LVU 41 §).

Jos lapsi on sijoitettu erityiseen nuorisokotiin *oman käyttäytymisen perusteella* (LVU 3 §), hänen poistumistaan laitoksesta tai muuta liikkumistaan saadaan rajoittaa, mikäli se on tarpeen hoidon toteuttamiseksi tai muiden laitoksen asukkaiden taikka henkilökunnan turvallisuuden vuoksi (LVU 15 §). Hän saa oleskella laitoksen ulkopuolella korkeintaan 4 viikkoa SiS:n etukäteen päättämällä tavalla (15 a §).

Oman käyttäytymisen perusteella sijoitettu lapsi voidaan sijoittaa lukittuun taikka muuten erityisen valvonnan mahdollista-vaan laitokseen tai yksikköön korkeintaan kahdeksi kuukaudeksi kerrallaan tai erityisistä syistä pidemmäksi ajaksi, mikäli se on välttämätöntä hänen tai muiden turvallisuuden taikka hoidon toteuttamisen vuoksi. Tällöin hänelle on annettava mahdollisuus päivittäiseen ulkoiluun ja mahdollisuus fyysiseen tai muuhun aktiviteettiin. (LVU 15 b §).

Mikäli oman käyttäytymisen perusteella sijoitettu lapsi käyttäytyy väkivaltaisesti tai ei päihtymyksensä takia kykene noudattamaan järjestystä, hänet voidaan eristää välttämättömäksi ajaksi, korkeintaan neljäksi tunniksi kerrallaan. Eristyksen aikana

Keskeisiä sijaishuollon laitoksissa toteutettavissa rajoitustoimissa huomioitavia lainkohtia Ruotsissa

hän on valvottava ja lääkärin tai sairaanhoitajan on lausuttava toimenpiteestä. (LVU 15 c §) Hänet saadaan myös eristää laitoksen muista asukkaista. Eristyksen tarvetta on arvioitava jatkuvasti ja harkittava uudelleen seitsemän päivän kuluttua edellisestä harkinnasta. (LVU 15 d §) Valtion laitoshallitus (Statens institutionsstyrelse, SiS) päättää näistä rajoitustoimista (LVU 20 b §).

Erityisissä nuorisokodeissa saadaan käyttää sähköisiä viestintävälineitä siinä määrin kuin se on hyväksyttävää (LVU 15 e §). Korotetun turvaluokituksen nuorisokodissa sähköisiä viestintävälineitä saadaan käyttää ainoastaan yhteydenpitoon hyväksyttävissä määrin ja SiS:n luovuttamilla tai hyväksymillä laitteilla (LVU 15 f §). Korotetun turvaluokituksen erityisissä nuorisokodeissa lapsella ei saa olla hallussaan sähköisiä viestintävälineitä (LVU 15 k §).

Sähköisen viestintävälineen käyttö voidaan kieltää lapselta, jos se vaarantaa hoidon toteuttamisen, erityisen nuorisokodin järjestyksen tai turvallisuuden taikka saattaa olla vahingoksi lapselle itselleen tai muille, eikä käytön rajoittaminen, kuuntelu tai muu valvonta ole riittävää (LVU 15 g §). Lapsen sähköisen viestintävälineen käyttöä saadaan rajoittaa tai viestintää saadaan kuunnella tai muulla tavoin valvoa, jos se on tarpeen hoidon toteuttamiseksi, erityisen nuorisokodin järjestyksen tai turvallisuuden vuoksi taikka lapselle tai toiselle aiheutuvan vahingon välttämiseksi. Puheluiden kuuntelemisesta tai muusta viestinnän valvonnasta tulee ilmoittaa etukäteen. Viestintää oikeudellisen avustajan kanssa ei saa valvoa. (LVU 15 h §). Lapsen, jonka yhteydenpitoa on LVU 15 g §:n tai 15 h §:n nojalla rajoitettu, viestintävälineet saadaan ottaa haltuun päätöksen voimassaolon ajaksi. Välineet voidaan ottaa laitoksen haltuun myös hoitotoimenpiteiden, muun toiminnan tai nukkumisen ajaksi (LVU 15 j §).

Valtion laitoshallitus (Statens institutionsstyrelse, SiS) päättää näistä rajoitustoimista (LVU 20 b §). SiS:n tekemistä rajoituspäätöksistä saa valittaa hallinto-oikeuteen (LVU 42 §). Valitusoikeus on huoltajan lisäksi 15 vuotta täyttäneellä lapsella (LVU 36 §).

Oman käyttäytymisen perusteella sijoitettu lapsi saa ottaa vastaan vieraita sopivassa määrin (LVU 15 l §). Vierailu voidaan kieltää, jos se voi vaarantaa lapsen hoidon, erityisen nuorisokodin järjestyksen tai turvallisuuden, taikka lapselle tai toiselle aiheutuvan vahingon välttämiseksi (LVU 15 m §). Vierailua voidaan samoilla perusteilla myös rajoittaa, seurata tai muulla tavoin valvoa. Seurannasta ja muusta valvonnasta tulee ilmoittaa etukäteen, eikä rajoituksia saa kohdistaa lapsen ja oikeusavustajan tapaamisiin muutoin kuin lapsen tai vierailijan pyynnöstä. (LVU 15 n §). Vierailija voidaan määrätä henkilöntarkastukseen, jos se on turvallisuuden takia välttämätöntä (LVU 15 p §). Päätöksen vierailuihin kohdistuvista rajoitustoimista tekee SiS ja se saa olla voimassa korkeintaan 30 päivää (LVU 15 o §, 20 b §).

Oman käyttäytymisen perusteella sijoitettu lapsi ei saa pitää hallussaan alkoholia, huumausaineita tai muita päihde- tai dopingaineita, niiden käyttämiseen soveltuvia välineitä, eikä muuta mistä voisi olla haittaa hoidolle tai laitoksen järjestykselle. Löydetyt aineet ja esineet voidaan ottaa haltuun. (LVU 16 §) Oman käyttäytymisen perusteella sijoitetulle lapselle voidaan hänen tullessaan laitokseen määrätä tehtäväksi henkilöntarkastus tai ulkoinen henkilönkatsastus kiellettyjen aineiden ja esineiden varalta (LVU 17 §).

Oman käyttäytymisen perusteella sijoitettu lapsi voidaan määrätä myös tarvittaessa henkilönkatsastukseen eli antamaan veri- tms. näyte, jotta voidaan varmistua, ettei lapsi ole mahdollisen päihdyttävien tai muuten haitallisten aineiden vaikutuksen alaisena hänen tullessaan laitokseen (LVU 17 a §). Hoidon tai järjestyksen turvaamiseksi lapsen huone tai muu tila saadaan tarkastaa edellä mainittujen aineiden tai esineiden löytämiseksi (LVU 17 b §).

Valtion laitoshallitus (Statens institutionsstyrelse, SiS) päättää näistä rajoitustoimista (20 b §) ja niistä saa valittaa hallinto-oikeuteen (LVU 42 §). Valitusoikeus on huoltajan lisäksi 15 vuotta täyttäneellä lapsella (LVU 36 §).

SiS voi päättää turvatarkastusten toimittamisesta erityisissä nuorisokodeissa (LVU 17 c §). SiS voi tarvittaessa päättää kirjeiden ja lähetysten tarkastamisesta ja haltuunotosta (LVU 19 §).

Määräykset kielletyistä aineista sekä tarkastuksista voidaan määrätä koskemaan kaikkia laitoksessa asuvia lapsia, mikäli se on hoidon toteuttamiseksi tai järjestyksen ylläpitämisen vuoksi tarpeen (LVU 18 §).

Rajoitustoimia voidaan käyttää vain, jos ne ovat oikeassa suhteessa rajoituksen tarkoitukseen nähden. Ensisijaisesti on käytettävä lievempiä keinoja. Lapselle on annettava mahdollisuus sopivasti seurata ulkopuolisen maailman tapahtumia. (LVU 20 a §)

Ruotsalaisen haastattelututkimuksen mukaan erityisiin nuorisokoteihin sijoitettujen nuorten vapauden rajoittamisesta seuraa tapahtumien ketju, jonka kulkuun vaikuttavat erilaiset vuorovaikutustavat. Nuoret kokevat vapauden rajoittamisen yleisesti stressaavaksi, mikä nostaa pintaan erilaisia tunteita ja reaktioita. Taustalta tunnustetaan kokemuksia sääntöjen vaikeatulkintaisuudesta sekä tätä hetkeä ja tulevaisuutta koskevaa epävarmuutta. Sillä, miten ammatillaiset reagoivat näissä tilanteissa nuorten tunteisiin, näyttää olevan keskeinen merkitys positiiviseksi tai negatiiviseksi koettujen seurausten, ilmapiirin ja vuorovaikutussuhteiden kannalta. (Engström ym. 2020.)

Seuraavia vuorovaikutustyyplejä liitettiin vapauden rajaamista koskeviin tilanteisiin: turhautumista ilmentävää, hoidollisuutta painottavaa, sääntöjä korostavaa, välttelevää ja passiivista, reflektointeja tukevaa sekä seurauksia painottavaa. Eri vuorovaikutustyylien esiintyvyydellä näyttää olevan yhteys siihen, miten nuoret kokevat vapauden rajoittamista seuraavat tapahtumaketjut. Nuoret arvostivat ammatillaisia, jotka ovat omakseen välittävän ja luottamusta rakentavan vuorovaikutustyylin. Ongelmalliseksi he näkevät sääntöjä painottavan vuorovaikutustyylin, jossa henkilökunta vaatii välitöntä tottelevaisuutta ja järjestystä uhkaillen ja rangaisten. Myös nuoret huomiotta jättävä, passiivinen vuorovaikutustyyli koetaan nuorten keskuudessa vahingolliseksi. Tutkimustuloksen mukaan eri vuorovaikutustyyli saattavat vaikuttaa merkittävästi siihen, koetaanko yksikkö rauhalliseksi ja turvalliseksi vai uhkaavaksi, väkivaltaiseksi ja vaaralliseksi. (Engström ym. 2020.) Lisäksi resilienssin vahvistuminen laitospäristössä on selvästi kytköksissä siihen, millainen nuorten käsitys on hoidosta, millainen vuorovaikutussuhde heillä on ammatilaisten kanssa ja miten ammatillaiset soveltavat rajoitustoimenpiteitä (Mattsson & Enell 2023).

Myös Kajsa Nolbeckin (2022) etnografinen ja monimenetelmäinen väitöskirjatutkimus on tuottanut tietoa nuorten ja ammatilaisten vuorovaikutuksesta erityisissä nuorisokodeissa. Tulokset osoittivat sijoituksen aikaisen rikollisuuden yhteyden eristämiseen, sijaishuoltopaikasta luvatta poistumiseen ja päihteiden käyttöön. Toisinaan sijaishuollon aikainen rikoksenteke voidaan tulkita rationaaliseksi stressireaktioiksi painetta luoviin rajoituksiin, mikä lisää väkivaltaisen ja rikollisen käytöksen riskiä. Ammatilaisten kontrollointivalta tietyissä tilanteissa näyttää vaikuttavan kokonaisvaltaisesti siihen, millainen erityinen nuorisokoti on ja miten siellä toimitaan. Analyysinsä pohjalta Nolbeck näkee ammatilaisten soveltavan työssään ennemminkin sosiomateriaalisia kontrollikäytäntöjä kuin hoidollisia käytäntöjä. Näin ollen paikkoihin, tiloihin ja esineisiin kytkeytyvillä ratkaisuilla on huomattava merkitys erityisten nuorisokotien käytännöissä. Nuoret pyrkivät käyttäytymisellään vakuuttamaan ammatillaiset siitä, että heille voidaan antaa sosiaalista ja tilallista vapautta. Erityisissä nuorisokodeissa turvallisuus- ja rikosoikeuslogiikka on hallitsevaa – ympäristötekijöiden vaikutus nuoriin näyttää vahvemmalta kuin sanallisen vuorovaikutuksen. Nuoret saattavat kokea sosiaalis-spatiaalista toiseutta, mikä lisää sosiaalisen syrjäytymisen kokemuksia ja erillisyyttä suhteessa henkilökuntaan. (katso myös Nolbeck ym. 2020; Nolbeck ym. 2022.)

Nolbeckin (2022) haastattelemat ammatillaiset puolestaan kokivat moraalista ristiriitaa suhteessa siihen, millaisia nuorten tarpeet ovat ja millaisia edellytyksiä niihin on hoitoympäristöissä vastata. Samaan aikaan, kun moraalisesti edellytetään nuorten kokonaisvaltaista hoivaa ja turvallisuuden takaamista, rationaaliset ratkaisut rajoittuvat usein sosiomateriaaliseksi kontrollitoimenpiteiksi. Näin ollen suljettujen yksiköiden arjessa korostuvat riskien ja vahinkojen hallinta. (emt; Nolbeck ym. 2023.) Juuri julkaistussa, laajaan kyselyaineistoon (N=1859) perustuvassa artikkelissa yksilöidään, että 74 prosentilla erityisiin nuorisokoteihin sijoitetuista lapsista oli akuuttia psyykkistä tai fyysistä oirehdintaa. Lapset raportoivat mm. univaikeuksista ja impulssikontrollin puutteesta. Erityiset nuorisokodit ovat suljettuja ympäristöjä, joissa on haastavaa ylläpitää turvallisuudentunnetta etenkin, kun monella on taustallaan traumaattisia kokemuksia. Nämä haastavat toteutettavaa hoitoa. Vaikka nuori asui valvotuissa ja kontrolloiduissa ympäristöissä, olennaista on panostaa yksikön kodinomaisuuteen ja turvallisuuteen. (Nolbeck ym. 2024.)

Vuonna 2017 julkaistu ruotsalainen tilastoanalyysi puolestaan osoittaa, että uudelleensijoituksen ja uusintarikollisuuden riskit ovat alempia nuorilla, joilla on mahdollisuus päättää sijoituksensa suljettua laitosta avoimemmassa yksikössä. Myös nuorten ja henkilökunnan haastatteluanalyysit tukevat tulosta. Avoimissa laitoksissa nuorilla on suljettuja laitoksia paremmat mahdollisuudet harjoitella arkisia toimintoja, pitää yhteyttä läheisiinsä ja totutella stressittömämmin ympäristöön, joka ei ole rajattu. Lisäksi avoimemmassa laitoksessa henkilökunnan toiminta ei kietoudu yhtä vahvasti rajoittamiseen kuin suljetussa laitoksessa yleisesti tapahtuu. Vahvasti rajoitettaessa nuoret saattavat kyllä toimia velvoitteiden ohjaamana, mutta todellista

myönteistä, nuoren ja ammattilaisten vuorovaikutussuhteesta tukea saavaa muutosprosessia ei synny. (Petersson 2017.)

Lina Ponnert ja Susanna Johanssonin (2024) tuore julkaisu nostaa keskiöön lukittuun laitoshoidon liittyvän päätöksenteon, josta sosiaalityöntekijät ja laitoshenkilökunta vastaavat. Sosiaalityöntekijä hakee nuorelle laitospaikan ja kantaa kokonaisvastuun tämän huollosta ja sijoituksesta. Laitoksessa työskentelevät ohjaajat puolestaan tekevät päivittäisiä rutiineihin ja hoitoon liittyviä päätöksiä. Sosiaalityöntekijöiden ja ohjaajien haastatteluaineiston analysointi osoittaa, että sosiaalityöntekijät ja laitosten ohjaajat perustelevat samankaltaisesti suljettuihin laitoksiin sijoitettuja nuoria koskevia päätöksiään. Tyypillisesti nostetaan esiin, että suljettuun laitokseen sijoitus on viimesijainen, henkeä ja terveyttä turvaava interventio, johon päädytään, kun muulla työskentelyllä ei ole saavutettu tavoitteita tai muut tahot eivät ole tarttuneet riittävällä tavalla tilanteeseen. Etenkin prosessin alkuvaiheessa laitossijoitusta perustellaan riittävän hyvän hoidon turvaamisella sekä nuoren ja sote-henkilöstön ”hengähdystauon” mahdollistamisella. Perusteluissa nousevat esiin myös organisaation resurssit ja säännöt sekä muiden ammattikuntien tekemät arvioinnit ja päätökset, joihin sosiaalityöntekijät ja ohjaajat eivät voi vaikuttaa. Tätä painottaessaan he osittain irtisanoutuvat nuoren laitossijoitusta koskevasta vastuustaan. (emt.)

Vaikka sosiaalityöntekijöiden ja ohjaajien selonteot päätöksentekoprosesseistaan poikkeavat joiltakin osin toisistaan, analyysi osoittaa näiden kahden ammattiryhmän välisen riippuvuuden nuorten laitoshoidon moniulotteisessa kontekstissa. Yhteistyö on välttämätöntä työssä, jota on tehtävä annetuissa puitteissa. Laitoksessa työskentelevät ohjaajat kuvailevat ajoittaista voimattomuuttaan arjen kysymysten parissa ja sosiaalityöntekijät valinnanmahdollisuuksiensa niukkuutta vähäisen laitospaikkatarjonnan äärellä. Usein sosiaalityöntekijöiden ja ohjaajien (sekä heidän edustamiensa organisaatioiden) jaettu vastuu ja usean päätöksen sarja aiheuttavat epäselvyyttä sen suhteen, kuka lopulta vastaa laitokseen sijoitetun nuoren asioista käytännössä. Selonteissaan he samanaikaisesti perustelevat sekä laitoshoidon sijoittamista että hoidon sisältöjä. Näin tehdessään he monesti viittaavat erilaisiin organisaatioihin, toimijoihin ja olosuhteisiin, joihin he eivät voi vaikuttaa. Koska sosiaalityöntekijöiden ja ohjaajien perustelut ja päätöksenteko kietoutuvat toisiinsa, molemmille ammattiryhmille muodollisesti osoitettu erillinen harkinta- ja päätösvalta hämärtyvät. (Ponnert & Johansson 2024.)

Laadullisen haastattelu- ja havainnointitutkimuksen perusteella erityisten nuorisokotien hoidolliset käytännöt koostuvat yksilö- ja ryhmäkeskusteluista, päivittäisistä rutiinitoiminnoista, kognitiivisesta käyttäytymisterapiasta ja lääkehoidosta. Nämä elementit ovat alati yhteydessä rajoitustoimenpiteiden mahdolliseen käyttöön, ja ymmärrys hoidosta kelluu muuttuen kontekstin mukaan. Henkilökunnan kuvauksissa hoito kiinnittyy konkreettisiin hoitokäytäntöihin ja -ympäristöihin sekä suhteiden konstruointiin. Lisäksi laitosympäristössä turvallisuuden korostaminen vahvistaa käsitystä sijoitetuista nuorista lähtökohtaisesti vaarallisina ja väkivaltaisina. (Silow Kallenberg 2016.)

Kim Silow Kallenbergin (2016) mukaan hoito voidaan ymmärtää myös normien muutostyöksi, jossa nuoret opettelevat tekemään väärin valintojen sijasta myönteiseen kehitykseen johtavia päätöksiä. Henkilöstön nähdään asettavan rajoja ja työskentelevän nuorten kanssa siten, että nämä kulkevat kohti normeja. Näin ollen sääntöjen asettamisella, hyvää palkitsemalla ja rutiineihin ohjaamisella pyritään luomaan rakennetta, johon tukeutuen nuoret pystyvät organisoimaan omaa elämäänsä. Hoito-orientaatioissa katsotaan tulevaisuuteen. Henkilökunta visioi toiveissaan nuorille rikoksetonta ja päihteetöntä tulevaisuutta – elämää vailla ahdistusta ja itsetuhoisuutta. Työtä kannattelee toive siitä, että hoidossa onnistutaan istuttamaan siemen, jonka kasvaessa tämä visio todentuu. (emt.)

Suljettuun laitokseen sijoittamista ja YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen välistä suhdetta tutkineen Jonna Rennerskogin (2023) tutkimus osoittaa, että alaikäisen sijoittaminen suljettuun laitokseen ja rajoitustoimenpiteiden kohdistaminen lapseen ovat aina toimenpiteitä, joissa lasten oikeudet kyseenalaistuvat. Tilanne on kompleksinen, vaikka kajoamista perustellaan suojelulla ja pyrkimyksellä lapsen aseman parantamiseen. Lisäksi laitoksiin sijoitetut lapset altistuvat toisinaan laiminlyönneille, loukkauksille ja väkivallalle. Asiakirja-aineiston sekä parlamentin jäsenten ja tarkastajien haastattelujen analyysit osoittavat, että lapsen rajoitustoimenpiteiden valitusoikeuskin on osa haastavia laitoshoidon käytäntöjä. Lapsella on mahdollisuus tehdä valitus esimerkiksi häntä koskevasta eristyspäätöksestä vasta sitten, kun rajoitustoimenpide on toteutettu ja mahdollinen vahinko tapahtunut. Näin ollen valitus itsessään ei estä yksittäiseen lapsen kohdistuvaa

kyseenalaistettua käytäntöä, eikä sitä saada tekemättömäksi. Valitusta koskeva myönteinen ratkaisu voi kuitenkin hyvittää tekoa lapselle ja vahvistaa näin lapsen asemaa suhteessa valtioon. Ristiriitaa voidaan nähdä myös sen suhteen, että erilaisia turvajärjestelyjä, kuten aitoja ja videovalvontaa, perustellaan lapsen oikeudella turvalliseen hoitoympäristöön. Kun lasta suojellaan yhteiskunnan vaaratekijöiltä, samanaikaisesti hänen vapauttaan rajoitetaan ja yksityistä tilaansa avataan. Lisäksi lapsen oman mielipiteen aito kuunteleminen ja uskomisen saattaa kyseenalaistua tilanteissa, joissa heitä valtion edustajien toimesta, lukituissa olosuhteissa, ohjataan toimimaan rationaalisesti, toivotun tavoitteen suuntaan. (emt.)

5.2 Tanska

Tanskassa vuonna 2019 tehdyillä nuoriso-oikeusjärjestelmän uudistuksilla pyrittiin nopeuttamaan ja tehostamaan alaikäisten rikoksiin reagoimista. Tuolloin pitkälti suomalaisten viranomaiskäytäntöjen kaltainen järjestelmä muuttui siten, että oikeus- ja rikosseuraamusjärjestelmät integroituivat vahvemmin sosiaalihuoltoon ja toimenpiteet ulottuivat yli 15-vuotiaiden lasten lisäksi 10–14-vuotiaisiin. Uudistuneessa järjestelmässä alle 15-vuotiaiden rikoksia käsitellään tuomioistuimen kaltaisissa rakenteissa. Lisäksi yli 15-vuotiaana rikoksiin syyllistyneille on kohdennettu lisävelvoitteita. Pääsääntöisesti nuoriso-oikeusjärjestelmän seuraamuksista ei ole mahdollista valittaa, vaikka niillä usein rajoitetaan lapsen oikeuksia. Osana nuoriso-oikeusjärjestelmää lapsen ja hänen lähipiiriinsä kohdistetaan myös lastensuojelun määräaikaista toimenpiteitä, joiden ei tarvitse perustua suostumukseen. Näin ollen rikoksia tehneiden lasten tilanteeseen reagoidaan entistä useammin käytännön, joiden perusta on rikosoikeudessa ja erityisissä interventioissa. Tanskan tämänhetkistä nuoriso-oikeusjärjestelmää lainsäädännön, poliittisten asiakirja-aineistojen, kuulemisten ja ensiarvioiden pohjalta analysoineet tutkijat päätyvätkin toteamaan, että käytännössä järjestelmä on osoittautunut monimutkaiseksi, rangaistuselementtejä hoito- ja tukikäytäntöihin integroivaksi kokonaisuudeksi. (Henriksen ym. 2024.)

Tanskassa tutkintavankeudessa olevat nuoret ohjataan yleensä lastensuojeluun, jossa heidät sijoitetaan suljettuihin tai avoimiin laitoksiin. Myös tutkintavankilaan joutuminen on mahdollista yli 15-vuotialle. Poliisi, syyttäjä ja kunnan viranomaiset laativat esitutkintaa, oikeudenkäyntiä ja seuraamusselvitystä varten arvioinnin, jonka viranomaiset ottavat päätöksenteossaan huomioon. (Muurinen 2021, 27; Enell ym. 2022.) 15–17-vuotiaalle voidaan antaa ehdollinen tai ehdoton vankeusrangaistus samoin kriteerein kuin aikuiselle. Ehdottoman vankeusrangaistuksen langettamisen jälkeen rikosseuraamusviranomaisen päättää, sijoitetaanko alaikäinen sosiaalihuoltolainsäädännön mukaiseen laitokseen, rikosseuraamusviranomaisen ylläpitämään vankilaan (korkean turvaluokan yksikkö) vai tuettuun asumisyksikköön (avoin, kouluttautumisen ja työskentelyn laitoksen ulkopuolella mahdollistava). Sähköinen valvontarangaistus on mahdollinen nuorille, jotka suorittavat enintään kuuden kuukauden pituista vankeusrangaistusta. Vankiloiden nuoriso-osastoilla työskentelee vartijoita sekä kasvatusalan asiantuntijoita. Kahta alaikäistä vankia kohden on resursoitu vähintään yksi työntekijä. Vankilaan sijoitetulle nuorelle tehdään yksilölliset arvoinnit ja suunnitelmat sekä psykiatriset tutkimukset ja hoitosuunnitelmat. Tavoitteena on arki, jossa korostuvat kuntoutus, opiskelu sekä sosiaalisten taitojen ja suhteiden vahvistaminen. Vankilan henkilöstö vastaa toiminnasta ulkopuolisen toteuttamaa päihdehoitoa lukuun ottamatta. (Muurinen 2021, 30–31; Enell ym. 2022.)

Vuonna 2019 Tanskan vankiloissa oli 18 vuodepaikkaa alaikäisille. Vankilaan sijoitettujen nuorten kohTELUSTA ja oikeuksista (ohjaamisen periaatteista, koulutuksen mahdollistamisesta, terveyden ja hyvinvoinnin huomioimisesta, aikuisten ja nuorten vankien kommunikoinnin rajoittamisesta) säädetään erityislainsäädännössä (LBK 1413). Alaikäisiin vankeihin voidaan kohdistaa tarvittaessa samoja rajoitustoimenpiteitä kuin aikuisiin, mukaan lukien selliin eristäminen, yhteydenpitoon puuttuminen ja henkilöntarkastus. Tanskassa alaikäinen voidaan tuomita myös osin vapautta rajoittavaan nuorisorangaistukseen vaihtoehtona yli kuuden kuukauden vankeusrangaistukselle. Nuorisorangaistus koostuu kaksivuotisesta ohjelmasta, joka sisältää kolmen kuukauden pituisen sijoituksen suljetussa laitoksessa, huostaanoton tai avohuollon sijoituksen sekä pakollisen hoitointervention. (Muurinen 2021, 30–31; Enell ym. 2022.) Tanskassa osalle nuorista mahdollistetaan tuomion suorittaminen myös sähköisen seurannan alla, mikä tutkimustuloksen mukaan aiheuttaa heille vankilasijoitusta vähemmän haittoja (Andersen & Andersen 2014).

Valtaosa vakaviin rikoksiin syyllistyneistä 15–17-vuotiaista ohjataan Tanskassa lastensuojelulaitoksiin. Päätöksenteosta vastaa tuomioistuin tehden yhteistyötä sosiaaliviranomaisen kanssa. Sosiaaliviranomaisen lisäksi rikosseuraamusviranomainen on velvollinen valvomaan ja arvioimaan sijoituksen ehdoista kiinnipitämistä ja päättämään arkisista toiminnoista, kuten poistumisluvista. Sääntörikkomusten yhteydessä arvioidaan, voiko nuori jatkaa lastensuojelulaitoksessa vai siirretäänkö hänet vankilaan. Vankeusrangaistusta suorittavat, lastensuojeluun sijoitetut nuoret asuvat suljetuissa laitoksissa, joista seitsemää hallinnoi aluehallintoviranominen ja yhtä Kööpenhaminan kaupunki. Laitoksissa on enintään kahdeksan yksikköä, joissa asuu noin viisi alaikäistä. Yksiköissä lapsilla on omat huoneet, koulunkäyntimahdollisuus sekä päihdeongelmaan ja väkivaltakäyttöön pureutuvia kognitiivisia ohjelmia. Suljetut lastensuojelulaitokset ovat lukittuja, valvontakameroilla valvottuja ja aidoilla rajattuja. Vuonna 2019 suljetuissa lastensuojelulaitoksissa oli kaikkiaan 106 vuodepaikkaa. (Muurinen 2021, 30–31; Enell ym. 2022.)

Lastensuojelulaitokset vastaanottavat kaikenikäisiä lapsia ja nuoria. Sijoitusten syyt vaihtelevat tutkintavankeudesta ja rangaistuksen suorittamisesta huoltajuuden puutteisiin ja alaikäisten hyvinvointia koskeviin huoliin, kuten päihderiippuvuuteen sekä hengen ja terveyden vaarantavaan käyttöön (63 § b, no 1–2 Tanskan sosiaalipalvelulaki). Huostaanottoon perustuva sijoitus edellyttää oikeuden päätöstä ja hyvinvointisyyhin perustuva sijoitus kunnan lasten- ja nuorisolautakunnan hyväksymää hoitomääräystä. Sijoituksen perusteet eivät vaikuta siihen, missä yksikössä lapsi asuu. Heihin on myös mahdollista kohdistaa samoja rajoitustoimenpiteitä, kuten henkilöntarkastuksia ja -katsastuksia, kiinnipittoa sekä selliin eristämistä (LBK 764). Lisäksi sääntöjä laiminlyövä nuori voidaan lähettää omaan huoneeseensa ilman erillistä, valituskelpoista rajoitustoimenpidepäätöstä. Viranhaltijoiden valtuudet rajoitustoimenpiteiden käytössä vaihtelevat. Tanskassa on myös osittain suljettuja lastensuojelulaitoksia (38 vuodepaikkaa vuonna 2019), joissa osa osastoista on suljettuja ja osa avoimia. Sijoitus näihin tehdään kuntien lasten- ja nuorisohallitusten päätösten nojalla. Osittain suljetuissa laitoksissa lapsi voidaan sijoittaa lukittuun osastoon enintään viideksi peräkkäiseksi päiväksi. Lukitulla osastolla vietettyjä päiviä saa olla enintään 30 vuodessa. Lisäksi kaikissa sijaishuoltopaikoissa lapsen liikkumisen vapautta voidaan vuosittain vahvasti rajata, lasten ja nuorten lautakunnan hoitomääräyksen nojalla, kuitenkin enintään 14 päivän ajan. (Enell ym. 2022.)

Laadullisen tutkimuksen (aineistona lasten ja sosiaalityöntekijöiden haastattelut sekä asiakasasiakirjat) mukaan suljettuja laitoksia koskevassa päätöksenteossa korostuvat aikuiskeskeiset arvioinnit ja ratkaisut. Nuorten mahdollisuudet saada ääntään kuuluviin ja vaikuttaa päätöksiin ovat rajalliset, mutta niitä kuitenkin on. Päätöksentekoon osallistumista hankaloittavat sosiaali- ja hoivatyöntekijöiden vaihtuvuus, mikä vaikuttaa jatkuvuuden ja luottamuksellisuuden kokemuksiin. Tämä puolestaan vähentää alaikäisten aitoja mahdollisuuksia osallistua itseään koskevien ratkaisujen pohtimiseen ja tekemiseen. Lisäksi nuorten sosiopsykiatriset ongelmat vaikuttavat nuorten voimavaroihin siten, että he eivät aina pysty osallistumaan aktiivisesti. Josakin määrin ilmenee näkemyksiä siitä, että lapset ovat puolueellisia, epäluotettavia tai niin vahvan suojelun tarpeessa, että heitä ei voida kutsua osallisiksi päätöksenteossa. Toisinaan nuorten osallistumista rajataan myös siksi, että pyritään välttämään konflikteja ja luvattomia poissaoloja. Tiedon pimittäminen heikentää kuitenkin nuorten luottamusta instituutioita kohtaan ja vaikeuttaa heidän osallisuuttaan. Myös ammattilaisten keskinäisen vastuun hajauttaminen hankaloittaa tilannetta ja ylläpitää epätoivottavaa läpinäkymätöntä päätöksentekojärjestelmää. (Henriksen 2022.) Näihin tutkimuksessa yksilöityihin epäkohtiin tarttumalla on mahdollista lisätä nuorten vaikutusvaltaa ja parantaa nuorten ja ammattilaisten välistä luottamussuhdetta ja tavoitteellista työskentelyä.

Ann-Karina Henriksenin ja Annick Prieurin (2019) analyysin mukaan suljetuissa laitoksissa asuvien nuorten hoito, suojele ja rangaistukset kietoutuvat toisiinsa tuottaen ainutlaatuisen valvontamekanismin, joka koostuu epäselvistä ja ristiriitaisista käytännöistä. Nuoret kokevat nämä käytännöt pääsääntöisesti epäoikeudenmukaisiksi, oikeuksiaan loukkaaviksi ja haitallisiksikin. Moni asia hämmentää heitä. Kuten muutkin nuoret, he elävät lapsuuden ja aikuisuuden välistä vivahteikasta elämänvaihetta. Nuoria ei myöskään kohdella varsinaisina vankeina, mutta he eivät myöskään ole potilaita. Tutkimusanalyysin mukaan suljetun lastensuojelulaitoksen institutionaalinen tarkoitus näyttää hämärtyneen, sillä hoidon ja rangaistuksen sekä avun ja hallinnan ristiriitaiset logiikat törmäilevät samassa kontekstissa. Näin ollen suojelun täydentäminen oikeudellisilla käytännöillä lisää hoivan kerroksellisuutta. Valvontamekanismit muuttuvat nuorten oikeudellisista suojaa korostavasta orientaatiosta rajoitustoimenpiteitä painottavaan suuntaan, mikä synnyttää nuorissa

epäoikeudenmukaisuuden kokemuksia. Edellä kuvailtu integraatio voi olla haitallinen nuorille, jotka ovat yhtäaikaaisesti hoidon, rangaistusten ja suojelun kohteena. Tutkijat kyseenalaistavatkin rangaistusjärjestelmän puitteissa tarjotun hoidon ja suojelun logiikan, joka voi johtaa nuorten hyvinvoinnin laiminlyönteihin. Alaikäisten vangitseminen sisältää aina ristiriitoja, kun tasapainotellaan hoidon aikaansaamien hyötyjen ja vangitsemisen haitallisten vaikutusten, kuten itsemääräämisoikeuden menetyksen ja sosiaalisten suhteiden katkeamisen, välillä. Esimerkiksi psykiatrisen diagnoosin saaneiden tyttöjen, joilla ei ole vakavaa rikoskäyttämistä, sulkeminen allekellisiin, vankilamaisiin ja säännöiltään tiukkoihin ympäristöihin voi vaarantaa vakavasti heidän ihmisoikeutensa. (Henriksen & Prieur 2019.)

Ann-Karina Henriksen on tutkinut kollegansa Rikke Cecilie Bjerrum Refsgaardin kanssa myös suljetuissa lastensuojelulaitoksissa asuvien kokemuksia ajasta ja ajan kulumisesta. Analyysi osoittaa, että laitokseen liittyy byrokraattista valtaa, jolla nuorilta viedään oikeutta hallita omaa aikaansa. Esimerkiksi ruokailuajoista saatetaan pitää kiinni tarkalleen. Osa laitoksessa vietetystä ajasta on hidasta ja turhauttavaa erityisesti siksi, että tapahtumia on näissä kohdin vähän. Laitoksen arkeen liittyvät toiminnot kuitenkin vauhdittavat ajan kulumista, jolloin ajan hallinnan kokemus nuorilla on vahvempaa. Nuoret oppivat myös manipuloimaan ja kuluttamaan aktiivisesti aikaa. Samalla nuorilla on mahdollisuus sisäistää ajan merkitystä elämässä ylipäänsä – esimerkiksi harjoittelemalla ajan hallintaa suhteessa koulunkäyntiin ja työntekoon. Toisaalta osa nuorista korostaa elämäänsä sisältävän liikaa aikaa, jolla ei ole muuta mielekästä sisältöä kuin se, että aika kuluu ja laitoksen päättymisen näin lähenee. Ammattilaisten näkökulmasta lyhyeltä katkolta vaikuttava aika saattaa nuoresta tuntua pitkältä ja epävarmalta vankeusajalta, joka aiheuttaa vahvoja turhautumisen tunteita. Tutkimustuloksen mukaan nuorten interventiot on olennaista toteuttaa siten, että suljetussa yksikössä vietetty aika sisältää suunnitelmallista ja nuorelle mielekästä toimintaa. Oikea ajoitus ja nuorelle sopiva toiminnallinen intensiteetti ovat merkittäviä nuoriin kohdistettujen interventioiden onnistumisen kannalta. (Henriksen & Bjerrum Refsgaard 2020.)

Tanskalaisissa suljetuissa laitoksissa asuvien lasten kokemuksia avaa myös kolmas laadullinen, havainnointeihin ja haastatteluihin perustuva tutkimus, joka tuo näkyväksi laitosten sukupuolisidonnaisia ammatillisia käytäntöjä. Erityisesti kurinpidollisissa tilanteissa tulevat esiin heteroseksuaalisuuteen perustuvat, poikia maskuliinisuuteen ja tyttöjä feminiinisuuteen ohjaavat käytännöt. Arjessa tämä näkyy mm. siinä, että tyttöjen koulunkäynnistä tai työpajatoimintaan osallistumisesta ei kanneta samalla tavalla huolta kuin poikien, joita valvotaan ja joille osoitetaan matalalla kynnyksellä kurinpitotoimia. Poikien seksuaalisuus ei puolestaan ole pohdintojen kohteena samaan tapaan kuin tyttöjen. Tyttöihin, jotka eivät noudata normatiivista naisen mallia, kohdistetaan diagnostiikkaa ja valvontaa ja heidän kehollisuuttaan pyritään säätelemään. Sukupuolisensitiivisyydellä ja tiedon lisäämisellä voitaisiin tukea näitä haavoittuvassa asemassa olevia nuoria, jotka elävät sukupuoli- ja seksuaali-identiteettinsä kannalta kriittistä vaihetta elämässään. (Henriksen 2018.)

Tanskan keskeiset lainkohdat ovat tiivistetty seuraavaan taulukkoon (Taulukko 5).

Taulukko 5. Keskeisiä sijaishuollon laitoksissa toteutettavissa rajoitustoimissa huomioitavia lainkohtia Tanskassa

Keskeisiä sijaishuollon laitoksissa toteutettavissa rajoitustoimissa huomioitavia lainkohtia Tanskassa

Nuorisorikollisuuden torjuntaa koskevassa laissa (Lov om bekæmpelse af ungdomskriminalitet) asetetulla lautakunnalla (Ungdomskriminalitetsnævnet) on toimivalta määrätä vankeusrangaistukseen tuomitulle 15–17-vuotiaalle tai vakavasta rikoksesta epäillylle 10–14-vuotiaalle erityinen toimenpideohjelma, joka voi sisältää muun muassa perheterapiaa tai kotiin vietävää tukea. Lautakunta voi määrätä lapsen myös sijoitettavaksi kodin ulkopuolelle, 12–17-vuotiaan myös suljettuun laitokseen tai yksikköön. Kunta päättää tarkasta sijoituspaikasta.

Lapsen kodin ulkopuolelle sijoittamisesta säädetään Tanskan uudessa lapsilaissa (Barnets lov, LBK nr 83 af 25/01/2024). Lapsi voidaan kunnanvaltuuston päätöksellä sijoittaa kodin ulkopuolelle huoltajien ja 15 vuotta täyttäneen lapsen suostumuksin, jos lapsen erityisen tuen tarve sitä edellyttää (Barnets lov 46 §). Ilman suostumusta lapsi voidaan sijoittaa lasten ja nuorten asioiden lautakunnan päätöksellä, jos lapsen kehitys tai terveys on ilmeisessä riskissä vaarantua puutteellisen huolenpidon tai kaltoin kohtelun vuoksi taikka lapsen oman päihdeongelman, rikollisen käyttäytymisen tai muiden vakavien käyttäytymis- tai sosiaalisten vaikeuksien takia, ja on perusteltua olettaa, ettei tilannetta voida ratkaista lapsen asuessa kotona (Barnets lov 47 §).

Sijaishuoltopaikkoina toimivat muun muassa eri asteisia valmiuksia omaavat hoitoperheet ja lastensuojelulaitokset, jotka voivat olla eri tasoisesti suljettuja taikka joissa voi olla eri tasoisesti suljettuja osastoja (Barnets lov 43 §).

Aikuisten vastuuta sijaishuollossa olevista lapsista koskevan lain (Lov om voksenansvar for anbragte børn og unge, LBK nr 224 af 06/03/2024) mukaan huoltajan päivittäinen hoito- ja kasvatusvastuu siirtyy sijaishuolto paikalle. Tämä tarkoittaa myös tarpeellista puuttumista lapsen itsemääräämisoikeuteen hänen etunsa tai tarpeidensa toteuttamiseksi tai kehityksensä turvaamiseksi (Lov om voksenansvar for anbragte børn og unge 3 §).

Laitokseen sijoitetulle lapselle voidaan tehdä päihdetesti, jos hänellä on päihderiippuvuus, tai on ilmeistä, että hän on päihtynyt. Testin edellytyksenä on edeltävästi annettu yleisluontoinen suostumus. Sosiaaliasioiden ministeri voi antaa tarkempia määräyksiä testauksen toteuttamisesta ja vaadittavan suostumuksen antamisesta. (Lov om voksenansvar for anbragte børn og unge 5 §)

Laitokseen ja erikoistuneeseen hoitoperheeseen sijoitettua lasta voidaan fyysisesti ohjata, mikäli se on tarpeen lapsen päivittäishoidon toteuttamiseksi tai muiden laitokseen sijoitettujen hyvinvoinnin tai turvallisuuden vuoksi (Lov om voksenansvar for anbragte børn og unge 6 §). Lapsesta saadaan lyhytaikaisesti ottaa kiinni tai hänet saadaan ohjata pois tilanteesta, jos lapsi tuhoaa tai vahingoittaa omaisuutta muutoin kuin vähäisessä määrin (Lov om voksenansvar for anbragte børn og unge 8 §).

Lasta saadaan fyysistä voimaa käyttämällä rajata tai ohjata toiseen huoneeseen, jos lapsi käyttäytyy tavalla, joka on vaaraksi hänelle itselleen tai muille paikallaolijoille. *Suljetuissa laitoksissa ja suljetuilla osastoilla* lasta saadaan fyysisesti rajata myös tämän rikkoessa talon sääntöjä, mikäli voimankäyttö on tarpeen sen lopettamiseksi. (Lov om voksenansvar for anbragte børn og unge 9 §)

Laitokseen ja erikoistuneeseen hoitoperheeseen sijoitetun lapsen liikkumisvapautta saadaan rajoittaa enintään 14 päiväksi, jos se on ehdottoman välttämätöntä lapsen erityisen tuen kannalta ja sillä on ratkaiseva merkitys lapsen sosiaalipedagogisen hoidon kannalta. Päätöksen tekee lasten ja nuorten asioiden lautakunta tai nuorisorikollisuuslain mukainen lautakunta. Kunnanvaltuusto voi jatkaa liikkumisvapauden rajoittamista enintään 14 päivällä. (Lov om voksenansvar for anbragte børn og unge 11 §)

Osittain suljetuissa laitoksissa ja osittain suljetuilla osastoilla lasten liikkumista laitoksen ulkopuolella saadaan kunnanvaltuuston päätöksellä rajoittaa lukitsemalla ovet ja ikkunat, jos karkaamisen estämisellä on ratkaiseva merkitys lapsen sosiaalipedagogisen hoidon kannalta ja karkaaminen saattaa vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä. Kunnanhallitus antaa ohjeet lukitsemisen toteuttamisesta, joiden puitteissa laitoksen johtaja tai tämän valtuuttamansa toteuttavat rajoittamisen. Lukitseminen voi kestää korkeintaan 5 päivää yhdenjaksoisesti eikä saa yhteenlaskettuna ylittää 30 päivää vuoden aikana. (Lov om voksenansvar for anbragte børn og unge 12 §)

Keskeisiä sijaishuollon laitoksissa toteutettavissa rajoitustoimissa huomioitavia lainkohtia Tanskassa

Kunnanvaltuusto voi päättää, että *osittain suljettuun laitokseen tai osittain suljetulle osastolle* sijoitettuja lapsia saadaan pitää kiinni riippumatta 9 §:n edellytysten täyttymisestä, jos sillä on ratkaiseva merkitys lapsen sosiaalipedagogisen hoidon kannalta ja lapsen terveys tai kehitys on vakavassa vaarassa. Edellytyksenä on lisäksi, että lapsi on aikaisemmin karannut, tehnyt rikoksen, käyttänyt päihkeitä tai vahingoittanut itseään ja on oletettavissa, että hän tekee niin uudestaan. Päätös voi olla voimassa vuoden kerrallaan. Laitoksen johtaja tai tämän valtuuttamansa henkilö saavat konkreettisesti tilanteesta toteuttaa kiinnipidon päätöksen asettamissa rajoissa. (Lov om voksenansvar for anbragte børn og unge 13 §)

Suljetuissa laitoksissa ja suljetuilla osastoilla lapsi saadaan laitoksen johtajan tai tämän valtuuttaman henkilön päätöksellä eristää, jos lapsi on ilmeisessä vaarassa vahingoittaa itseään tai toisia. Eristämisen tulee olla mahdollisimman lyhyt ja hienovarainen ja sille on asetettu aikarajat (2 tuntia suljetussa laitoksessa ja 4 tuntia suljetulla osastolla). Eristettyä lasta on seurattava säännöllisesti. Sosiaaliasioiden ministeri voi antaa tarkempia määräyksiä eristämisen toteuttamisesta (Lov om voksenansvar for anbragte børn og unge 14 §).

Lasten ja nuorten asioiden lautakunta voi päättää lapsen ja yksilöidyn laitoksen ulkopuolisen henkilön, lukuun ottamatta oikeudellista avustajaa tai viranomaisia, välisen kirjeenvaihdon, puheluiden ja muun yhteydenpidon tarkastamisesta määräajaksi. Sosiaaliasioiden ministeri voi antaa tarkempia määräyksiä tarkastamisen toteuttamisesta. (Lov om voksenansvar for anbragte børn og unge 15 §)

Suljetuissa laitoksissa ja suljetuilla osastoilla laitoksen tai osaston johtajan tulee osana talon säännöistä päättää laitoksessa tai osastolla sijaitsevista alueista ja ajoista, missä ja milloin sijoitetut lapset saavat käyttää puhelinta tai muuta sähköistä viestintävälinettä. Talon säännöissä voi olla määräyksiä puhelinten ja muiden sähköisten viestintävälineiden luovuttamisesta laitoksen henkilökunnan haltuun. Erityistapauksissa säännöistä voidaan yksittäistapauksessa poiketa. (Lov om voksenansvar for anbragte børn og unge 15 a §)

Laitokseen sijoitetulle lapselle saadaan laitoksen johtajan tai tämän valtuuttaman henkilön päätöksellä tehdä henkilöntarkastus, tai lapsen huone saadaan tarkastaa, jos on perusteltua syytä epäillä tämän pitävän hallussaan järjestyksen tai turvallisuuden vaarantavia esineitä. *Suljettuun laitokseen tai suljetulle osastolle* sijoitetulle lapselle saadaan laitoksen tai osaston johtajan tai tämän valtuuttaman henkilön päätöksellä tehdä henkilöntarkastus, tai lapsen huone saadaan tarkastaa tämän hallussaan pitämien esineiden varalta, jos se on järjestyksen tai turvallisuuden vuoksi tarpeen (Lov om voksenansvar for anbragte børn og unge 16 §).

Osittain tai kokonaan suljettujen laitosten ja osastojen yleisiä tiloja on valvottava valvontakameroita ja huoneiden ovissa on oltava hälyttimet. Laitoksen tai osaston johtaja voi päättää ovihälyttimien käyttöönotosta sääntöjen noudattamisen tai turvallisuuden varmistamiseksi. Sosiaaliasioiden ministeri voi antaa tarkempia määräyksiä ovihälyttimien käytöstä. (Lov om voksenansvar for anbragte børn og unge 16 a ja 16 b §).

Sosiaaliasioiden ministeri voi antaa tarkempia määräyksiä *osana rikosseuraamusta sijoitettujen* lasten yhteydenpidosta laitoksen ulkopuolelle (Lov om voksenansvar for anbragte børn og unge 18 §) ja kunnanvaltuusto voi valtuuttaa sijaishuoltopaikan henkilöstön rajoittamaan tällaisten lasten yhteydenpitoa laitoksen ulkopuolelle, jos se on tarpeen järjestyksen tai turvallisuuden vuoksi, mukaan luettuna rikoksen estämiseksi (Lov om voksenansvar for anbragte børn og unge 19 §). Kiireellisissä tapauksissa sijaishuoltopaikan johtaja tai tämän valtuuttamansa voivat väliaikaisesti rajoittaa sijoitetun lapsen yhteydenpitoa laitoksen ulkopuolelle (Lov om voksenansvar for anbragte børn og unge 20 §).

Voimankäyttö ja muu puuttuminen lapsen itsemääräämisoikeuteen on mahdollista vain poikkeustapauksissa, eikä niillä voida korvata huolenpitoa tai sosiaalipedagogista tukea. Pakkoa voidaan käyttää vain viimesijaisena keinona. Rajoitustoimien tulee olla suhteessa tavoitteeseen nähden ja ensisijaisesti on käytettävä lievempiä keinoja. Rajoitustoimia tulee käyttää mahdollisimman hienovaraisesti ja lapsen itsemääräämisoikeutta kunnioittaen (Lov om voksenansvar for anbragte børn og unge 7 §).

Voimankäyttötilanteet ja rajoitustoimet on kirjattava ja niistä on raportoitava kunnanvaltuustolle (Lov om voksenansvar for anbragte børn og unge 21 §).

Tarkempia määräyksiä rajoitustoimista on annettu aikuisten vastuuta sijaishuollossa olevista lapsista koskevassa asetuksessa (Bekendtgørelse om voksenansvar for anbragte børn og unge BEK nr 263 af 15/03/2024).

Keskeisiä sijaishuollon laitoksissa toteutettavissa rajoitustoimissa huomioitavia lainkohtia Tanskassa

Lapsen huoltajat ja 12 vuotta täyttänyt lapsi voivat valittaa voimankäyttötilanteista ja rajoitustoimista (Lov om voksenansvar for anbragte børn og unge 23 § ja 24 §).

5.3 Norja

Norjassa rikosseuraamusviranomainen vastaa alaikäisten vankeusrangaistusten täytäntöönpanosta ja valvoo rikosseuraamuksen ehtojen noudattamista. Vakavista rikoksista tuomitut 15–17-vuotiaat sijoitetaan aikuisten vankiloiden läheisyydessä sijaitsevaan kahteen nuorisovankilaan, joissa on yhteensä kahdeksan vuodepaikkaa. Valtaosa vankiloihin sijoitetuista nuorista on tutkintavankeudessa (Justis-Og Beredskapsdepartementet, 2020). Alaikäisiä vankeja seurataan tehostetusti ja heille järjestetään yksilöllistä opetusta, työharjoittelumahdollisuuksia ja muuta mielekästä toimintaa. Vankilan henkilöstöstä puolet on rikosseuraamustyöntekijöitä ja puolet sosiaalityöntekijöitä. Vankiloiden monialaiset – terveystyö-, kasvatus- ja lastensuojeluasiainkäsittelyt – koostuvat – työryhmät varmistavat myös alaikäisten vankien tarpeenmukaista hoitoa ja vapautumisen jälkeisen ajan seuranta. Vankeusrangaistuksia langetetaan vähän, ja ne tulevat kyseeseen vain toistuvasti vakaviin rikoksiin tai yhteen erittäin vakavaan rikokseen syylistyneiden osalta. Rangaistusta harkittaessa tuomioistuimien ottaa huomioon alaikäisen iän ja mahdollisimman lyhyen tuomion periaatteen sekä harkitsee aina kaikki vankeusrangaistuksen vaihtoehdot. Norjassa ei suositella käytäntöä, jossa tutkintavankeudessa olevat tai vankeusrangaistusta suorittavat alaikäiset sijoitettaisiin lastensuojelulaitoksiin, vaikka nuori tai tämän huoltaja voivat tällaista järjestelyä rikosseuraamuslaitokselta hakeakin. Vankilasta vapautumisen jälkeen lastensuojeluviranomainen sijoittaa kuitenkin melko yleisesti alaikäisiä lastensuojelulaitoksiin. (Muurinen 2021, 27, 29–30; Enell ym. 2022.)

Norja on saanut YK:n Lapsen oikeuksien komitealta kritiikkiä koskien poliisin toteuttamia lasten säilöönottoja, tutkintavankeutta ja vankeustuomioita. Kritiikkiin on Norjassa vastattu tekemällä lakiuudistuksia, joiden myötä lasten säilöönoton ja vangitsemisen viimesijaisuus on vahvistunut ja vapauden rajoittamisen ajat lyhentyneet. Erittäin vakavien rikosten yhteydessä alaikäisiäkin tuomitaan vankeuteen, eikä tämä näytä muuttuvan. Edelleen maassa käydään arvokeskustelua siitä, tulisiko nuorten säilöönottoa ja vangitsemista koskevaa harkinnanvaraisuutta lisätä ja tarpeellisuusarviointia konkretisoida. Lisäksi painotetaan tarvetta kehittää alaikäisille suunnattujen suljettujen laitosten ympäristöjä ja toimintaa. Keskustelua käydään myös mahdollisuudesta perustaa tuomioistuimia, jotka keskittyvät alaikäisten rikosprosessien käsittelyyn. (Grøning & Svrljuga Sætre 2019.)

Vaikka Norjassa on nuorisovankiloita, suljettuja lastensuojelulaitoksia maassa ei ole. Lastensuojelulaitosten henkilöstö voi kuitenkin tehdä tarvittaessa lapsen hyvinvoinnin turvaamisen nimissä rajoitustoimenpiteitä. Rajoitustoimenpiteiden perustana on tarve suojella lapsia vahingoittamasta itseään tai toisia sekä ennalta estää heidän pahoinpitelyään ja laiminlyöntiään. Lastensuojelun toiminta perustuu maan lastensuojelulakiin (1992) ja sitä voidaan toteuttaa vapaaehtoisuuden tai vastentahtoisuuden pohjalta. Kodin ulkopuolisten sijoitusten perustana on joko alaikäiseen kohdistuva pahoinpitely ja laiminlyönti tai alaikäisen oma, hyvinvoinnin ja terveyden vaarantava käytös, jolloin sijoitukselle on saatava Lääninhallituksen lupa kerran vuodessa. Lisäksi tällaisen sijoituksen enimmäispituudeksi on määrätty kaksi vuotta ja hoidon vaikutuksia lapseen on arvioitava ja dokumentoitava. Alaikäisten vapauden rajoittamista säännellään erityisillä säännöksillä ja osasta toimenpiteistä on mahdollista valittaa läänin kuvernöörille (Rettighetsforskriften 2011). (Enell ym. 2022.)

Norjan keskeiset lainkohdat ovat tiivistetty seuraavaan taulukkoon (Taulukko 6).

Taulukko 6. Keskeisiä sijaishuollon laitoksissa toteutettavissa rajoitustoimissa huomioitavia lainkohtia Norjassa

Keskeisiä sijaishuollon laitoksissa toteutettavissa rajoitustoimissa huomioitavia lainkohtia Norjassa

Lapsen omaan käyttäytymiseen liittyvistä sijoitusperusteista säädetään lastensuojelulain (Lov om barnevern) 6 luvussa. Lapsi voidaan käyttäytymisongelmien takia sijoittaa huoltajien tai 15 vuotta täyttäneen lapsen omalla suostumuksella (Lov om barnevern 6 luku 1 §) taikka ilman suostumusta, jos hänellä on vakavia käyttäytymisongelmia, jotka näyttäytyvät vakavien tai toistuvien rikosten tekemisenä, jatkuvalla ongelmallisena päihteidenkäyttönä tai muuna selvästi rajattomana käytöksenä (Lov om barnevern 6 luku 2 §). Sijoituksesta ilman suostumusta päättää tuomioistuinta vastaava elin (Barneverns- og helsenemnd).

Valtiollinen lastensuojelusta vastaava viranomainen Barne-, ungdoms- og familieetaten (Bufetat) hyväksyy lastensuojelulaitokset. Laitoksilla on oltava määritelty asiakasryhmä ja tavoite toiminnalleen. Laitoksen toimintatapojen on oltava ammattimaisia, eettisiä ja soveltuvia asiakasryhmään ja toiminnan tavoitteisiin nähden (Lov om barnevern 10 luku 15–17 §). Laitoksissa voi olla erillisiä koteja, joilla on valmiudet hoitaa erityisiä käytösvaikeuksia omaavia nuoria (Lov om barnevern 10 luku 22 §).

Lastensuojelulaitoksessa lapsi saa päättää omista henkilökohtaisista asioistaan, liikkua vapaasti laitoksen sisällä ja sen alueella, pitää yhteyttä muihin ja ottaa vastaan vieraita. Laitoksessa voidaan rajoittaa näitä oikeuksia, jos se on lapsen hoidon kannalta tarpeen tämän ikä ja kehitystaso huomioon ottaen, taikka jos laitoksen yleinen turvallisuus ja kaikkien laitoksessa olevien hyvinvointi sitä edellyttää. Laitos ei saa tarkastaa lapsen kirjeenvaihtoa (Lov om barnevern 10 luku 2 §).

Laitoksilla on velvollisuus pyrkiä systemaattisesti ehkäisemään pakkokeinojen ja muiden henkilökohtaiseen vapauteen puuttumisen keinojen käyttämistä (Lov om barnevern 10 luku 4 §).

Laitoksessa on mahdollista käyttää lievää fyysistä voimaa kuten lyhytaikaista rajoittamista tai ohjaamista, jos on selvää, että asianmukaisen hoidon varmistaminen taikka jos laitoksen yleinen turvallisuus ja kaikkien laitoksessa olevien hyvinvointi sitä edellyttää (Lov om barnevern 10 luku 3 §).

Lasta ei saa pakkolääkitä, eristää, käyttää välineitä tai muuta fyysistä tai psyykkistä pakkoa tai voimaa rangaistuksena tai hoidon tai huollon toteuttamiseksi muutoin kuin lain 10 luvun 3 ja 7 §:n mukaisesti (Lov om barnevern 10 luku 5 §).

Hätävarjelutilanteissa tai pakkotilassa, eli kun on akuutti vaara hengelle, terveydelle tai omaisuudelle ja jos ehdottoman välttämätöntä, laitoksella saa käyttää voimakeinoja rikoslaisissa (Lov om straff) säädettyjen oikeuttamisperusteiden mukaisesti. Jos lapsi on ehdottoman välttämätöntä eristää, on vähintään yhden henkilökuntaan kuuluvan oltava läsnä huoneessa tai sen ulkopuolella lukitsemattoman oven läheisyydessä. Eristämisestä päättää laitoksen johtaja tai tämän valtuuttama henkilö (Lov om barnevern 10 luku 7 §).

Lapselle saadaan tehdä henkilöntarkastus ja lapsen huone saadaan tarkastaa, jos on perusteltua syytä epäillä lapsen pitävän hallussaan varastettua omaisuutta, vaarallisia esineitä, päihteitä tai muita haitallisia aineita tai niiden käyttämiseen soveltuvia välineitä, ja tarkastaminen on tarpeen lapsen hoidon ja huolenpidon turvaamiseksi taikka jos laitoksen yleinen turvallisuus ja kaikkien laitoksessa olevien hyvinvointi sitä edellyttää. Samoin edellytyksin lapsen postilähetyksiä ja kirjeitä saadaan tarkastaa. Tarkastamisesta päättää laitoksen johtaja tai tämän valtuuttama henkilö (Lov om barnevern 10 luku 8 §). Löydetyt 10 luvun 8 §:ssä tarkoitetut aineet ja esineet on otettava laitoksen haltuun (Lov om barnevern 10 luku 11 §).

Lapsen päihteiden käytön selvittämiseksi häneltä saadaan suostumuksellaan ottaa näytteitä, jos se on tarpeen lapsen hoidon ja huolenpidon turvaamiseksi. Alle 15-vuotiaan lapsen huoltajien tai lastensuojeluviranomaisen on myös suostuttava (Lov om barnevern 10 luku 10 §).

Oman käyttäytymisen perusteella sijoitetun lapsen liikkumisvapautta saadaan rajoittaa lastensuojelulaitoksessa, jos se on tarpeen sijoituksen tarkoitukseen toteuttamiseksi. Lapsen oikeutta liikkua laitoksessa tai sen alueella voidaan rajoittaa tai voidaan päättää, että lapsi liikkuu vain henkilökuntaan kuuluvan kanssa laitoksen ulkopuolella. Lapsen oikeutta ottaa vastaan vieraita voidaan rajoittaa tai se voidaan kieltää. Lapsen sähköisten viestintävälineiden käyttöä voidaan rajoittaa, ja mikäli lapsi ei rajoitusta noudata, laitteet voidaan ottaa laitoksen haltuun. Sähköisten viestintävälineiden käytön rajoittaminen tai takavarikko voi kestää enintään neljä viikkoa lapsen saapumisesta laitokseen, ja sen jälkeen enintään 14 päivää kerrallaan. Liikkumisvapauden ja vierailujen rajoittaminen saa kestää enintään 14 päivää kerrallaan (Lov om barnevern 10 luku 9 §).

Lapsi ja hänen vanhempansa voivat valittaa rajoittamispäätöksistä sekä kannella 10 luvun vastaisesta menettelystä (Lov om barnevern 10 luku 14 §).

6 Yhteenveto

6.1 Käytäntöjen ja järjestelmien vertailua pohjoismaisissa julkaisuissa

Etenkin nuoria koskeva rikosseuraamuksellinen lainsäädäntöperusta on Pohjoismaissa melko samankaltainen. Rikosoikeudellinen ikäraja on sama² ja nuorten vankilasijoitusten tavoitteet ja arkiset sisällöt muistuttavat toisiaan. Lähtökohtaisesti alaikäinen pyritään sijoittamaan vankiloissa erilleen aikuisista. (Muurinen 2021, 17.) Nuorten lastensuojelulaitoksiin sulkemiseen liittyen Pohjoismaiden välillä on kuitenkin eroja. Selkeimpänä erottelevana tekijänä voidaan pitää nuorten suljettuja laitoksia (locked secure institutions), joita Ruotsissa ja Tanskassa on, mutta Suomessa ja Norjassa ei ole. Norjassa ja Suomessakin nuoret voidaan kuitenkin perustellun rajoitustoimenpidepäätöksen nojalla sulkea erityiselle jaksolle määräajaksi. (Esimerkiksi Henriksen, Vogel, Bengtsson & Honkatukia 2021.)

Ann-Karina Henriksen ja Chistine Øye (2023) ovat tehneet nuoriin kohdistettuja tahdonvastaisia toimenpiteitä koskevan analyysin. Analyysin perustana on käytetty 36 laadullista tutkimusta, joissa on tarkasteltu psykiatrian, lastensuojelun ja rikosseuraamusjärjestelmän nojalla laitoksiin sijoitettujen alaikäisten kokemuksia eri maissa. Analyysin mukaan rajoitustoimenpiteisiin liittyy suojele- ja hoitotavoitteilla perusteltuja epäselviä, arjen läpäiseviä käytäntöjä, jotka nuoret kokevat rangaistuksiksi. Tutkijoiden mukaan tahdonvastaisuuden haitallisia vaikutuksia voidaan vähentää, jos toimijoilla on syvä ymmärrys rajoittamiseen liittyvien käytäntöjen moniselitteisyydestä ja niiden kohteena olevien kokemuksista. Kun nuorten kokemuksia kuunnellaan ja heidän tulkintojaan ymmärretään, on tavoitteita mahdollista saavuttaa, vaikka niiden edistämiseen liittyy jossakin vaiheessa tahdonvastaisiakin toimenpiteitä. (emt.) Nuorten hyvinvoinnin kohentamisen avaimena voidaan siis pitää työntekijöiden kykyä tulkita nuorten kokemuksia ja reagoida dysfunktioihin niitä korjaavasti.

Alaikäisten suljettuja laitoksia Ruotsissa ja Norjasta tutkineet korostavatkin vuorovaikutussuhteiden, hoidon sisältöjen, käyttäytymisen sääntelyn ja sosiomateriaalisten käytäntöjen uudelleentarkastelua kehitettäessä aikuistuvien, vaikeissa elämäntilanteissa olevien nuorten hoivaa. Muutoksen perustana pidetään yleisesti kunnioitusta, luottamusta, empatiaa, turvallisuudentunnetta sekä ohjaajien ja nuorten välisiä rakentavia suhteita. Lähtökohtana tulee olla, että nuori pitää itseään koskevaa työskentelyä merkityksellisenä ja kokee ihmisoikeuksiaan kunnioitettavan. Myös lukittujen ja avoimien tilojen välistä rajaa tulee tarkastella. Vaikka nuori on suljettu laitokseen, hänelle on tärkeää mahdollistaa laitoksen ulkopuolella harrastaminen, koulunkäynti ja tarpeen mukaan henkilökohtainen terapia. Tuloksellisena näyttäytyy ohjaustyö, joka voimaannuttaa nuoria, kehittää sosiaalisia taitoja, lisää vuorovaikutusta, ennakoii laitoksen jälkeisen hoidon jatkuvuutta ja vahvistaa autonomiaa. Näin nuoria myös tuetaan itsenäiseen asumiseen ja elämiseen aikuisena. (Henriksen, Nolbeck, Enell, Vogel & Andersson 2023).

6.2 Kirjoittajien yhteenvetoa ja avauksia julkaisu- ja lainsäädäntökatsauksen pohjalta

Lapsen vapauden rajoittamista koskevan sääntelyn osalta pidämme Suomen nykyisiä lakeja sekä rikosoikeuden että sosiaalihuollon osalta melko selkeinä. Lisäksi kokonaistilannetta arvioitaessa pidämme tärkeänä tietoa siitä, että valtaosa sijoitetuista lapsista on sosiaalityöntekijöiden mukaan erittäin tai melko hyvin tarpeitaan vastaavassa sijaishuoltopaikassa (Eriksson & Korhonen 2022, 77). Julkisen keskustelun ja uusimpien tutkimustulosten perusteella vaikuttaa kuitenkin siltä, että alaikäisen kärsiessä vakavista päihdeongelmista, mielenterveysongelmista tai tehdessä vakavia rikoksia, hänen kanssaan työskentelevillä ammattilaisilla on vaikeuksia soveltaa lakeja siten, että lapsen turvallisuus ja huolenpito voidaan taata sekä muiden asianosaisten vakaata arkea tukea. Näin ollen tähän kipukohtaan on etsittävä ratkaisuja. Katsomme myös, että joitakin lainsäädännöllisiä muutoksia tarvittaneen, vaikka perusteellisille muutoksille emme näe tarvetta.

²Tanskassa rikosoikeudellinen ikäraja oli vuosina 2010–2012 14 vuotta, mutta palautettiin 15 vuoteen vuodesta 2013 alkaen (ks. Tanskan rikoslaki, straffeloven 15 §: § 15)

Seuraavassa esitämme harkittavaksi muutamia avauksia, joiden toivomme tukevan poliittishallinnollisia valmisteluja ja päätöksiä. Alaikäisten ehdottomat tuomiot ovat Suomessa hyvin harvinaisia ja tässä linjassa pitäytyminen lienee lasten ja koko yhteiskunnan edun mukaista myös tulevaisuudessa. Kuitenkin niissä tilanteissa, joissa tuomioistuin langettaa alaikäiselle ehdotonta vankeutta, on lapsen edun kannalta olennaista, että hän suorittaa rangaistuksensa selvästi aikuisista erillisessä yksikössä, joka mahdollistaa sekä suljettuja että avoimia jaksoja. Rangaistuksen suorittamisen aikana lastensuojelu tekee suunnitelmallista yhteistyötä kyseisen yksikön kanssa lapsen yksilöllisen tuen tarpeen selvittämiseksi ja toteuttamiseksi. Rangaistuksen päättyessä alaikäiselle tulee tehdä lastensuojeluperustainen kokonaisarvio siitä, onko lapsi tarpeen ottaa huostaan (tai huostassaoloa jatkaa), sijoittaa laitokseen (jossa hänellä voi tarpeidensa mukaisesti olla sekä avoimia että suljettuja jaksoja) vai kotiuttaa vanhempiensa huoltoon tarvittavien sote-palvelujen tukemana. Samalla kartoitetaan, onko lapsen edun mukaista, että hän jatkaa vankeusrangaistuksen suoritettuaan sosiaalihuollon järjestämisvastuulla olevalla osastolla, joka sijaitsee samassa yksikössä kuin osasto, jossa vankeusrangaistus on suoritettu. Tämä mahdollistaisi ammatillisen ohjauksen jatkumisen. Suomessa on jo rakenteita, esimerkiksi EHO-jaksot, joiden aikana muun muassa liikkumista rajoitetaan perusteltujen päätösten nojalla. Esitämme, että näitä rakenteita uudelleentarkastellaan ja profiloidaan nykyistä vahvemmin, jotta alaikäisten päihde- ja rikoskierteiden katkaisemiselle sekä pitkäjänteisemmälle hoito- ja ohjauksentekelylle olisi entistä paremmat mahdollisuudet. Tämän tulee olla mahdollista heikentämättä lapsen oikeusturvaa. Katsomme myös, että lastensuojeluyksiköitä koskevaa päätöksentekoa ja valvontaa tulisi parantaa siten, että vuoropuhelu on tiivistä palveluja järjestävien ja valvovien sekä yksiköissä palvelua tuottavien välillä.

Pidämme tärkeänä, että Suomen lainsäädäntöä, rakenteita ja käytäntöjä kehitettäessä kiinnitetään huomiota erityisesti seuraaviin, Pohjoismaisissa julkaisuissa ja laeissa esiin tuleviin seikkoihin. Tanskalaiseen lainsäädäntöön on viime vuosina tehty merkittäviä muutoksia, jotka vaikuttavat käytäntöihin ja rakenteisiin, joihin tukeutuen rikoksiin syyllistyneiden tai muutoin vakavasti oirehtivien alaikäisten tilanteisiin yhteiskunnallisesti reagoidaan. Vuonna 2019 toteutetun reformin vaikutuksista on saatu ensimmäisiä arviointitietoja, joiden perusteella järjestelmä vaikuttaa käytännön viranomaistoiminnan kannalta monimutkaiselta. Ensianaalyytit antavat viitteitä siitä, että kun rikosseuraamusjärjestelmään ja sosiaali- ja terveydenhuoltojärjestelmiin liittyviä rakenteita ja käytäntöjä tuodaan toistensa lomaan, saattavat vankeus ja valvonta sekä hoito, hoiva ja suojele sekoittua keskenään.

Lasten ihmisoikeuksien huomioimisen kannalta olennaiselta näyttää, että hoidolla ja hoivalla ei perustella toimenpiteitä, jotka realisoituvat nuorten arjessa suurelta osin valvontana. Tilanne lienee pääsääntöisesti selkeä silloin, kun lapselle langetetaan tuomio ja rikosseuraamus, johon liitetään valvontaa ja vapauden rajoittamista. Tuomion suorittamisen aikana rajoitukset perustuvat rikosseuraamuksiin, eikä alaikäistä oteta huostaan, jos huostaanotto ei ole lapsen edun mukaista. Tarvittaessa, erillisenä prosessina, rangaistusta suorittavalle voidaan järjestää tarpeisiinsa vastaavaa hoitoa ja huoltoa. Selkeyden ja lapsen oikeusturvan turvaamiseksi on tärkeää säilyttää rikosseuraamusten lainsäädännöllinen perusta sekä prosessit määräaikoineen ja tavoitteinaan erillään sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännön perustasta ja prosesseista. Samoin suositellaan toimittavaksi lastensuojelun osalta silloin, kun lapsen elämäntilanteeseen liittyy rikosseuraamusprosessi. Näin eri järjestelmien ja lainsäädännön ominaispiirteet eivät sekoitu keskenään ja lapsen vapauden rajoittamiselle säädettyjen edellytysten täyttymisestä voidaan varmistua. Järjestelmästä riippumatta on turvattava lapsen oikeus saada vapaudenriistoaan tai oikeuksiaan rajoittava päätös tai niitä rajoittava tosiasiallinen toiminta toimivaltaisen, riippumattoman ja puolueettoman viranomaisen tai oikeudellisen elimen tutkittavaksi.

Kuten tässä julkaisussa on aiemmin tuotu esiin (katso luku 5), ruotsalaisia ja tanskalaisia suljettuja laitoksia koskevat empiiriset, pääosin laadulliset tutkimukset osoittavat huomattavia haasteita, joita lapset laitoksissa kohtaavat. Riskinä ovat sosiaalisten suhteiden heikentyminen, oman ajan ja tilan hallinnan vähentyminen, epävarmuus nykytilanteesta ja tulevaisuudesta sekä luottamuksen heikentyminen suhteessa ammattilaisiin, joilla on rajoitustoimenpiteitä koskevaa valtaa. Vaikka suljetun laitoksen aidat ja valvontalaitteet saattavat tuoda lapselle suojaa esimerkiksi laitoksen ulkopuolisilta pahantahtoislta aikuisilta tai ennaltaehkäisevät lasten luvattomien poissaolojen aikana tapahtuvia vaaratilanteita, ne eivät itsestään selvästi luo turvallisuutta lastensuojelulaitoksessa asuville lapsille. Turvallisuutta lisätään nuoren yksilöllisen tilanteen huomioidulla ohjauksella ja hoitotyöskentelyllä, empaattisella kohtelulla ja mielekkäillä arkitoiminnoilla.

Lasten vapauden rajoittamista koskevia käytäntöjä ja järjestelmiä sekä niihin liittyvää lainsäädäntöä uudelleen tarkasteltaessa on hyvä kiinnittää huomiota siihen, millä perusteella ja kuka lasten oikeuksia kulloinkin rajaa. Tarkkaa harkintaa ja kokonaisvaltaista arviointia tarvitaan sen suhteen, millaisin kriteerein lapsen vapauden rajoittamisesta tulee oikeutettua, hänen etunsa mukaista. Tutkimustulosten mukaan lapsen sulkeminen laitoshoitoon ei itsessään ratkaise ongelmia, vaan vaatii oheen suunnitelmallista, vahvaan ammattitaitoon ja vuorovaikutukseen perustuvaa huolenpitoa, jossa valmistellaan lasta myös tuleviin elämänvaiheisiin laitoksen ulkopuolella. Ammatillisen osaamisen vahvistaminen ja ylläpito nousevat näin keskeisiksi lastensuojelulaitoksissa ja vankiloissa tehtävän työn laadun kannattimiksi. Tähän katsaukseen pohjaten korostamme, että laadukas lastensuojelullinen työskentely, jolloin lapsi hyväksyy ja ymmärtää rajoitustoimien perusteet ja kokee tullessa kuulluksi, edesauttaa lastensuojelullisten tavoitteiden toteutumista.

Sijaishuollossa asuvien lasten tilanteen ja hyvinvoinnin kohentamiseen tarvitaan muitakin toimenpiteitä kuin hyvin vakavasti oireileville lapsille suunnatut suljetut hoito- ja hoivajaksot. Etenkin huostaanotettujen – yhteiskunnan huoltovelvoitteen alaisuuteen asetettujen – lasten vaativimmassa sijaishuollossa käytetään äärimmäistä institutionaalista valtaa ja vastuu lasten hyvinvoinnista ja turvallisuudesta on suuri. On ensiarvoisen tärkeänä, että tämän kohderyhmän oikeus turvaan ja suojeluun täyttyy.

Lähteet

- Aarnio, Noora (2021) Sosiaalityöntekijän ja lastensuojelulaitoksen työntekijän yhteistyö rajoitustoimenpiteen tarpeen arvioinnissa. Teoksessa Helavirta, Susanna; Halttunen Sari & Laakso, Riitta (toim.) Sijaishuollon rajoitustoimenpiteet ammatillisina käytäntöinä ja kokemuksina, s. 81–98. Sarja B. Tutkimusraportit ja kokoomateokset 12/2021. Rovaniemi: Lapin ammattikorkeakoulu.
- Andersen, Lars H. & Andersen, Signe H (2014) Effect of Electronic Monitoring on Social Welfare Dependence. *Criminology & Public Policy*; Hoboken Vol. 13, Iss. 3, (Aug 2014): 349-379.
- Enell, Sofia; Andersson Vogel, Maria; Henriksen, Ann-Karina Eske; Pösö, Tarja; Honkatukia, Päivi; Mellin-Olsene, Bård & Hyde, Ida Marie (2022) Confinement and restrictive measures against young people in the Nordic countries: a comparative analysis of Denmark, Finland, Norway, and Sweden”. *Nordic Journal of Criminology* 2022, vol. 23, no. 2, 174–191
- Engström, Ingemar; Engström, Karin; Sellin, Tabita (2020) Adolescents’ Experiences of the Staff’s Different Interaction Styles in Coercive Youth Care in Sweden: A Qualitative Study. *Issues in Mental Health Nursing* 2020, Vol. 41, No. 11, 1027–1037.
- Eriksson, Pia & Korhonen, Päivi (2022) ”Kiitos kun pidätte huolta, että asiat olisi minulla hyvin”. Kysy ja kuuntele -hankkeen loppuraportti. Raportti 3/2022. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Forss, Marko (2023) Lapsen vangitsemiskynnys esitutkinnassa. *Lakimies* (6) 843–867.
- Grønning, Linda & Svrljuga Sætre, Hilde (2019) Criminal justice and detention. Teoksessa Langford, Malcolm; Skivenes, Marit & Karl Harald Søvig, Karl Harald (toim.) Children’s Rights in Norway An Implementation Paradox? s. 167–201. Bergen: Universitetsforlaget.
- Henriksen, Ann-Karina (2022) “It’s my life they are talking about” – On children’s participation in decision-making for secure placement. *Qualitative Social Work* 2022, Vol. 21(4) 783–799.
- Henriksen, Ann-Karina (2018). Vulnerable Girls and Dangerous Boys: Gendered Practices of Discipline in Secure Care. *YOUNG*, 26(5), 427-443.
- Henriksen, Ann-Karina & Bjerrum Refsgaard, Rikke Cecilie. C. B. (2021). Temporal Experiences of Confinement: Exploring Young People’s Experiences in Danish Secure Institutions. *YOUNG*, 29(1), 45–61.
- Henriksen, Ann-Karina; Nolbeck, Kajsa, Enell, Sofia; Vogel, Maria A. & Andersson, Peter (2023). Treatment in the context of confinement: – understanding the barriers and possibilities for facilitating change in at-risk youth. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*, 110(3), 312–331.
- Henriksen, Ann-Karina & Øye, Christine (2023) The ambiguities of coercion: Mapping adolescents' experiences of coercion in institutional everyday life. *Children & Society*. 2023 (37) 1376–1391, 2023. Henriksen, Ann-Karina & Prieur, Annick ‘So, Why Am I Here?’ Ambiguous Practices of Protection, Treatment and Punishment in Danish Secure Institutions for Youth, *The British Journal of Criminology*, Volume 59, Issue 5, September 2019, Pages 1161–1177.
- Henriksen, Ann-Karina; Torbenfeldt Bengtsson, Tea & Dyrvig Henriksen, Theresa (2024). Crime Prevention, Support or Punishment? Introducing an Ambiguous System of Youth Justice in Denmark. *Youth Justice*, 0(0).
- Heino, Tarja, Lappalainen, Elina, Ranta, Heikki & Weckroth, Niina (2021) Lastensuojelun 24/7-yksiköt. Palvelutuotannon moninaisuus ja haasteet. Raportti 6/2021. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Helavirta, Susanna (2021) Rajoitustoimenpiteet sijaishuollon arjessa ja ammattilaisten kokemana. Teoksessa Helavirta, Susanna; Halttunen Sari & Laakso, Riitta (toim.) Sijaishuollon rajoitustoimenpiteet ammatillisina käytäntöinä ja kokemuksina, s. 63–80. Sarja B. Tutkimusraportit ja kokoomateokset 12/2021. Rovaniemi: Lapin ammattikorkeakoulu.
- Heiskanen, Laura (2024) Nuorten ryöstörökösten piirteet – Poliisin tietoon tullut ryöstörököllisyys vuosina 2015–2023. Helsinki: Keskusrikospoliisi.
- Henriksen, Ann-Karina; Vogel, Maria A.; Bengtsson, Tea T. & Honkatukia, Päivi (2021). Introduction to Special Issue: Exploring Confinement from the Perspectives of Young People. *YOUNG*, 29(1), 5–11.
- Järvinen, Saija; Alanko, Markus & Piispa, Minna (2024) Toimenpideohjelma nuoriso- ja jengirikollisuuden ehkäisemiseksi ja torjumiseksi vuosille 2024–2027. Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2024:13. Helsinki: Oikeusministeriö.
- Kalliomaa-Puha, Laura; Pösö, Pösö & Toivonen, Virve-Maria (2021a) Error Correction of Restrictive Measures: Appeals Made by Young People in Care. *YOUNG* 29 (1) 81–96, 2021.
- Kalliomaa-Puha, Laura; Toivonen, Virve & Pösö, Tarja (2021b) Miten korjaavat liikkeet tehdään? Jälkikäteinen oikeusturva rajoitustoimenpiteissä. Teoksessa Helavirta, Susanna; Halttunen Sari & Laakso, Riitta (toim.) Sijaishuollon rajoitustoimenpiteet ammatillisina käytäntöinä ja kokemuksina, s. 43–62. Sarja B. Tutkimusraportit ja kokoomateokset 12/2021. Rovaniemi: Lapin ammattikorkeakoulu.
- Korhonen, Päivi (2022) Alaikäisten vankien ja muiden vakavilla rikoksilla oireilevien nuorten asema palvelujärjestelmässä – tilannekuva sote-ammattilaisten näkökulmasta. Työpäpaperi 34/2022. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Laaki, Pauliina (2023) Tasapainoilua arjen ja rajoittamisen jännitteissä. Rajoitustoimenpiteiden ja koulukodin arjen yhteen-törmäys ammattilaisten kokemusten kautta tarkasteltuna. Pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Laajasalo, taina (2024) Millaisia palveluja Suomessa jo on tarjolla väkivaltaisesti käyttäytyville nuorille ja millaisia kehitystarpeita on esitetty – OT-näkökulma. Teoksessa Yliruka, Laura; Niemi, Minna & Kalliola, Susanna (2024) Lasten, nuorten ja perheiden vaatimimman tason tuen ja palvelujen kehittäminen. Osaamis- ja tukikeskusten pilotointi viidellä yhteistyöalueella vuosina 2021–2023. Työpäpaperi 35/2024. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (tulossa)
- Mattsson, Titti & Enell, Sofia (2023) State Provision of Resilience in Social Compulsory Care: A Vulnerability Analysis of

- Physical Constraint of Children and Youth Without Consent. *Int J Semiot Law* 36, 1529–1545.
- Muurinen, Tuija (2021) Alaikäiset ja nuoret vangit. Alaikäisten ja nuorten vankien vankilaan/vankiosastolle sijoittaminen sekä toimintojen ja turvallisuuden varmistaminen. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 5/2021. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos.
- Mäenpää, Olli (2023) Hallinto-oikeus. 3. uudistettu painos. Helsinki: Alma Talent Oy.
- Nolbeck, Kajsa (2022) Confinement and Caring - On socio-material practices in secured institutions for youths. Doktorsavhandling. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Nolbeck, Kajsa; Wijk, Helle; Lindahl, Göran & Olausson, Sepodeh (2022). Claiming and Reclaiming Settings, Objects, and Situations: A Microethnographic Study of the Sociomaterial Practices of Everyday Life at Swedish Youth Homes. *Journal of Contemporary Ethnography*, 51(6), 816-844.
- Nolbeck, Kajsa; Olausson, Sepodeh; Lindahl, Göran; Thodelius, Charlotta, & Wijk, Helle (2023). Be prepared and do the best you can: a focus group study with staff on the care environment at Swedish secure youth homes. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-Being*, 18(1).
- Nolbeck, Kajsa; Wijk, Helle; Lindahl, Göran; & Olausson, Sepodeh (2020). “If you don’t behave, you’re in real shit, you don’t get outside the doors”—a phenomenological hermeneutic study of adolescents’ lived experiences of the socio-spatial environment of involuntary institutional care. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-Being*, 15(1).
- Nolbeck, Kajsa; Wijk, Helle; Lindahl, Göran; Olausson, Sepideh & Thodelius, Charlotta (2024) A Descriptive Study of Swedish Secure Youth Homes in Terms of Their Spatial Factors and Residents’ Individual Characteristics. *Residential Treatment for Children & Youth*, 1–23.
- Pettersson, Tove (2017) Open custody for criminal youth hold back re-offending. Look at what’s happening in Sweden. *Sociologisk Forskning* 54 (4):369-72, 2017.
- Ponnert, Lina, & Johansson, Susanna (2024). Professionals’ account-making of institutional care for youths. Intertwined discretionary spaces and blurred collaborative practice. *Nordic Social Work Research*, 1–14.
- Rennerskog, Jonna (2023) An object in need of protection but not a subject of rights? A study on rights of children involuntarily placed in care in the Swedish welfare state. Doctoral Thesis in Criminology. Stockholm: Stockholm University.
- Rise (2023) Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2022. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos.
- Saastamoinen, Kati (2021) Lasten oikeuksien toteutuminen sijaishuollossa vuosina 2018–2020: Lasten eduskunnan oikeusasiamiehelle tekemien kantelujen näkökulmasta. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2021:6. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Sambou, Saija; Karjalehto, Laura (2019) Toimintamalli rikoksilla oireileville nuorille: Lausuntoyhteenvedo. Oikeusministeriön julkaisuja, mietintöjä ja lausuntoja 2019:44. Helsinki: Oikeusministeriö.
- Sutela, Mika (2024) Nuorisorillisuus. Taktinen teema-analyysi – määritelmät, tilannekuva ja toimintamallit. Helsinki: Poliisihallitus.
- Silow Kallenberg, Kim (2016) Gränsland: Svensk ungdomsvård mellan vård och straff. Huddinge: Södertörns högskola.
- SiS eli Valtion laitoshallitus (2024). Statens Institutions Styrelse Sis. <https://www.stat-inst.se/om-sis/om-webbplatsen/other-languages/sis-eli-valtion-laitoshallitus/> (verkkosivu)
- Tolonen, Maiju (2021) Kokemukset ja näkemykset rajoitustoimenpiteistä kolmen nuoren silmin. Teoksessa Helavirta, Susanna; Halttunen Sari & Laakso, Riitta (toim.) Sijaishuollon rajoitustoimenpiteet ammatillisina käytäntöinä ja kokemuksina, s. 101–114. Sarja B. Tutkimusraportit ja kokoomateokset 12/2021. Rovaniemi: Lapin ammattikorkeakoulu.
- Tärnfalk, Michael & Charlotte Alm (2019): Social worker motivations and organisational prerequisites for care of children who commit crimes – the best interests of the child or the protection of society? *European Journal of Social Work*. Utriainen, Siiri & Eriksson, Pia (2023) Lastensuojelun rajoitustoimenpiteet valtion koulukodeissa Raportti nro 6/2023. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Vahva ja välittävä Suomi: Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023 (2023) Valtioneuvoston julkaisuja. 2023:58. Helsinki: Valtioneuvosto.
- Vakavasti päihteitä ja väkivaltaa käyttäviä sekä rikoksia tekeviä alaikäisiä nuoria koskevan lastensuojelulainsäädännön uudistamisen valmisteluryhmä (2024) Toimielin. STM029:00/2024. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Valtioneuvoston periaatepäätös nuoriso- ja jengirikollisuuden ehkäisemisen ja torjumisen toimenpideohjelmasta vuosille 2024–2027. Valtioneuvoston yleisistunto 25.4.2024 VN 42/2024. Helsinki: Valtioneuvosto.
- Vierula, Herta (2023) Väkivallan kierteestä takaisin arkeen. 15.4.2013 Ajankoh-taista. Lääkärilehti.
- Villman, Emma & Kaakinen, Markus (2024) Nuorten vakavan rikollisuuden ja jengiväkivallan ehkäisy Ruotsissa ja Tanskassa. Katsaus arviointitutkimuksista. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2024:9. Helsinki: Oikeusministeriö.
- Wennberg, Mikko; Rausmaa, Salla; Luomala, Noora ja Ristikari, Tiina (2023) Selvitys valtion koulukotien EHO-osastoille sijoitettujen nuorten nykytilanteesta. Itlan raportit ja selvitykset 2023:3. Helsinki: Itla.

Kansainväliset sopimukset ja suositukset

- United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules). Resolution adopted by the General Assembly on 17 December 2015.
- Recommendation Rec (2006)2-rev of the Committee of Ministers to member States on the European Prison Rules. Council of Europe.
- Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi (Euroopan ihmisoikeussopimus) SopS 18–19/1990
- Yleissopimus lapsen oikeuksista (Lapsen oikeuksien sopimus) SopS 60/1991

Lainsäädäntö

Suomi

Laki yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta (400/2015)

Lastensuojelulaki (417/2007)

Rikoslaki (39/1889)

Suomen perustuslaki (731/1999)

Tutkintavankeuslaki (768/2005)

Vankeuslaki (767/2005)

Ruotsi

Brottsbalk (1962:700)

Förvaltningsprocesslag (1971:291)

Lag (2024:259) om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga).

Lag (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

Lag (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård

Rättegångsbalk (1942:740)

Socialtjänstlag (2001:453)

Tanska

Barnets lov (LBK nr 83 af 25/01/2024)

Lov om bekæmpelse af ungdomskriminalitet (LOV nr 1705 af 27/12/2018)

Lov om voksenansvar for anbragte børn og unge (LBK nr 224 af 06/03/2024)

Norja

Lov om barnevern (LOV-2021-06-18-97)

Lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker (LOV-1967-02-10)

Lov om rettergangsmåten i straffesaker (LOV-1981-05-22-25)

Asetukset ja määräykset

Asetus valtion koulukodeista (769/1978) (Suomi)

Bekendtgørelse om voksenansvar for anbragte børn og unge (BEK nr 263 af 15/03/2024) (Tanska)

Liite 1. Käsitteet tiedonhaussa

Lastensuojelu	Rajoitustoimenpiteet	Alaikäiset, alle 18-vuotiaat	Rikollisuus, rikoksente-kijät
child protection, child welfare, social protection, social care	youth justice, punishment, Juvenile justice, justice setting*, confinement seclusion, restraint, restrictive measures incarceration, prison, imprisonment, locked setting, pre-trial solitary confinement, pretrial custody, pretrial detention, detention center, detention centre, juvenile hall, closed institution, closed placement, semi-closed institutions, Semi-closed placement*, special residential home*, secure institution*, secure facility, secure placement*, secure accommodation*, secure children's home, secure school*, secure youth home*, secure youth placement*, secure youth treatment facility, secure child treatment facility, secure youth care, secure residential, youth care, secured home*, closed youth care, child custody, youth custody, juvenile custody, custodial measures, correctional services, physical coercion, Restrictions on contact, social isolation, correctional facilities, correctional training school, reformatory schools, tutkintavaikeus, suljettu laitos, koulukoti	child*, adolescent*, youth, young, juvenile, teen*, young person*, young people, underage*, minors, "under 18 years", "younger than 18"	youth crime, juvenile offender*, young offender*, criminal actions, criminality, criminals, homicide, serious crime, serious offense*, heinous crime*, offending, felony, felonies, delinquency, murder, manslaughter, rape, sexual violence, sex offenses, sexual offense*, felonious assault*, felony crime, robbery